



Norges
Handikapforbund

Kursmateriell

Funksjonshemmedes menneskerettigheter

Innhold

Om kurset	3
-----------	---

LES OG LÆR

Menneskerettighetene – opprinnelse og formål	6
Funksjonshemmedes menneskerettighets-konvensjon (CRPD)	10
Rettigheter, plikter og overvåkning	13
CRPD – formål, definisjoner og grunnleggende prinsipper	18
Funksjonshemmedes rettigheter – overalt, hele livet	21
Om forpliktelsene til en skole for alle	26
Kort om virkeligheten for funksjonshemmede i Norge i dag	30
Fra vugge til grav – overalt i samfunnet	34
Funksjonshemmedes menneskerettigheter og hva vi ser	37
Funksjonshemmede elevers skolegang i lys av menneskerettighetene	41
Alle barn er barn	45
Hvilke ord skal vi bruke?	47

ØVELSER

Hva er verst?	50
Ett skritt frem – en øvelse i ulikhet	54
Enkel kartlegging av tilgjengelige skoler og uteområder	57
Historier om ekskludering	61
Noen ungdommer i nærmiljøet vårt	67
Hvilken rettighet er viktigst?	75
Den nye skolen	77
Hva ser du?	79
Spesielle behov?	83

Om kurset

Velkommen til Norges Handikapforbunds kurs om funksjonshemmedes menneskerettigheter. Vi vet at det er mange som ikke har så godt kjennskap til menneskerettighetene, og særlig til funksjonshemmedes rettigheter og hverdagsvirkelighet, og har laget dette kurset for å bidra til opplysning og bevisstgjøring.

På disse nettsidene finner dere lesestoff, refleksjonsoppgaver og øvelser som gir et innblikk i menneskerettighetene – både generelt og når det gjelder mennesker med funksjonsnedsettelse.

Kurset er laget i samarbeid med Menneskerettighetsakademiet og med støtte fra Bufdir.

Målgruppe og målsetting

Funksjonshemmede har akkurat de samme menneskerettighetene som alle andre samfunnsborgere, men det viser seg ofte å være stor avstand mellom det som er gode rettigheter på papiret og hvordan folks hverdag og virkelighet ser ut.

Norske myndigheter har forpliktet seg til å oppfylle funksjonshemmedes menneskerettigheter, og det å drive opplæring er en viktig oppgave i dette arbeidet.

Vår erfaring er at mange har lite kunnskap om temaet, og at menneskerettighetene framstår som noe fjernet, juridisk, abstrakt og komplisert. Med dette kurset ønsker vi å gjøre tematikken mer allment kjent og forståelig.

Kurset er utviklet med tanke på norsk skole, men kan like gjerne brukes av organisasjoner eller miljøer som ønsker å lære med om de temaene vi presenterer. Målgruppen er ungdom og voksne, og vi har utviklet det for å passe for ungdom på videregående skoles nivå og oppover, i henhold til fagplanene i samfunnsfagene og helse- og oppvekstfag.

Kursinnhold

Vi har delt kurset inn i **lesestoff** og **øvelser**.

Lesestoffet består av artikler som handler om menneskerettighetene og de menneskerettighetene funksjonshemmede utsettes for, og noen egne artikler om barn og skole. Artikkel 1-3 beskriver menneskerettighetene, viktige konvensjoner og funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon fra et systemperspektiv. I artiklene 4 og 5 går vi nærmere inn på innholdet i funksjonshemmedekonvensjonen, og i artikkel 6 og 7 gir vi et innblikk i de menneskerettighetsbruddene som funksjonshemmede utsettes for. Artikkel 8 presenterer noen perspektiver på hvorfor vi ikke er så bevisste på disse menneskerettighetsbruddene som vi har grunn til. Artiklene 9-11 går inn på funksjonshemmede barns menneskerettigheter knyttet til skole – og noen utfordringer vi ser. I artikkel 12 deler vi noen refleksjoner rundt språk og begrepsbruk, som vi vet at mange har spørsmål rundt. Alle artiklene unntatt den siste har knyttet til seg noen refleksjonsspørsmål, som vi anbefaler dere å gå gjennom.

Kurset inneholder ni øvelser, basert på deltakende metoder, med vekt på praktisk arbeid og diskusjon. Oppgavene er varierte, og dere kan blant annet lese om eksempler på diskriminering og menneskerettighetsbrudd, for så å diskutere det dere har lest og rangere alvorlighetsgraden

i lys av funksjonshemmedekonvensjonen. Dere kan gjøre bevisstgjøringsøvelser om identitet og båssetting, kartlegge fysisk tilgjengelighet og lære om universell utforming eller gjennomføre et stilisert «skoleløp» med utdelte roller som avgjør hvilke muligheter dere har og hvilke hindre dere møter på veien. Øvelsene er basert på lesestoffet, og dere finner lenker til de mest aktuelle artiklene i de fleste øvelsene.

Dere vil trolig ha størst utbytte av kurset om dere leser artiklene før dere begynner på øvelsene. De fleste øvelsene er gruppeoppgaver, og vi anbefaler at alle løses i grupper. Det vil trolig være nyttig å ha en igangsetter eller instruktør, men gruppene kan også drive arbeidet fram på egen hånd.

Litt om ytringsrom og inkludering

Vi har fått noen spørsmål om hvordan man kan håndtere situasjoner som oppstår underveis, som for eksempel hvis noen snakker nedsettende om funksjonshemmede og/eller personer med funksjonsnedsettelse er med på øvelsene.

Vi vil anbefale at dere gjør det tydelig fra start at formålet med kurset er å lære mer om hvordan man kan fremme en menneskerettighetskultur preget av mangfold, inkludering og respekt. Samtidig tror vi at dere vil lykkes best om dere møter deltakerne med en åpen og lyttende tilnærming. Skap et trygt rom, der det oppleves greit å ytre seg, men vær samtidig tydelig på at det er et mål å alltid balansere ytringsfrihet opp mot respekt og hensynsfullhet. Hvis noen uttrykker seg på en nedsettende måte, kan dere for eksempel stille et spørsmål tilbake til vedkommende: Hvordan ville det vært for deg å bli snakket til eller om på denne måten? Hva tenker du selv om måten du uttrykker deg på nå? Benytt gjerne anledningen til å gå tilbake til artiklene, les mer og reflekter.

Lesetips: Artiklene [Fra vugge til grav](#), [Menneskerettighetene og hva vi ser og Om språk og begrepsbruk](#).

Vi er særlig opptatt av at kursmaterialet skal gjennomføres på en slik måte at det oppleves inkluderende for personer med funksjonsnedsettelse. Vi har fått flere spørsmål om hvordan man bør forholde seg når det er elever i rullestol eller med andre funksjonsnedsettelser i rommet. Her finnes det ingen fasit, men vi vil vektlegge viktigheten av at man velger å utføre øvelsene på en slik måte at alle kan delta. Et minimum er å velge tilgjengelige lokaler, tilby ulike måter å motta informasjon på, som gjør at alle får med seg alt, og åpne for varierte presentasjonsformer. Vil du lese mer om dette, vil vi anbefale Menneskerettighetsakademiets artikkel [Deltagende metoder for alle](#).

Vi vil også anbefale at man snakker kort med deltakere med funksjonsnedsettelse før dere skal jobbe med kurset. Inviter gjerne eleven til å si noe om hva som er viktig for hen når dere skal gjennomføre øvelsene. Vi minner igjen om viktigheten å være åpen og lyttende. Folk er forskjellige, og har helt ulike erfaringer. Det som oppleves gøy og spennende for noen, kan være vanskelig eller sårt for andre. Vi vet ikke hva hver enkelt har med seg av erfaringer og opplevelser. Vis respekt for hverandre! Legg til rette for å ivareta hverandre i diskusjonene. Vi håper og tror at dette vil gi alle som deltar en givende arbeidsøkt og ny innsikt.

Lykke til med kurset!



LES OG LÆR

Funksjonshemmedes menneskerettigheter



Menneskerettighetene

– opprinnelse og formål



Menneskerettigheter er rettigheter som verdenssamfunnet har blitt enige om at hvert eneste menneske skal ha. I dette kapittelet kan du lese om menneskerettighetenes opprinnelse, hva de handler om og hva målet med dem er.

Grunnleggende rettigheter

Det å ha en rettighet betyr at man har krav på noe fordi det er beskrevet i en lov eller en annen form for regelverk. Rettigheten kan gjelde enkeltpersoner eller grupper, og innebærer at en part, ofte myndighetene, har en plikt til å sørge for at rettigheten blir oppfylt.

Når vi snakker om menneskerettighetene i dette kurset, snakker vi om vår tids internasjonale menneskerettigheter som FN og andre internasjonale organisasjoner har vedtatt at hvert eneste menneske skal ha. Det gjelder grunnleggende rettigheter, som retten til mat, til frihet, til ikke å bli diskriminert, til å delta i samfunnet, til sikkerhet og til nødvendige minimumsstandarder som skal verne oss mot sult og nød. Menneskerettighetene skal sikre at menneskers grunnleggende behov blir oppfylt, og at vi kan ytre oss fritt uten frykt for vold og straff.

Menneskerettighetene er universelle. Det betyr at hvert eneste menneske har de samme rettighetene, og bygger på at alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. Menneskerettighetene verner absolutt alle, uavhengig av kjønn, hudfarge, religion, etnisk tilhørighet, funksjonsevne, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Målet med menneskerettighetene er å sikre alle mennesker menneskeverdige liv.

I vår tid og i vår del av verden tar vi gjerne slike rettigheter for gitt. Når vi tenker på hvert enkelt barn som blir født, er det naturlig for oss å tenke at disse barna har lik verdi og skal ha de samme universelle rettighetene. Samtidig vet vi at det er forholdene der de vokser opp som avgjør om barn får de samme mulighetene i livet. Dette bunner i om de vokser opp i velstand eller fattigdom, om de lever i områder med fred eller krig, med frihet eller ufrihet.

Lange tradisjoner

Vår tids tanker om frihet og menneskeverd har dype røtter i tidligere samfunn og kulturtradisjoner, helt fra før vår tidsregning. Begrepet menneskerettigheter oppsto først i opplysningstiden, med datidens fokus på ytringsfrihet, likhet for loven, religionsfrihet og demokrati. Fram til vår tid har det imidlertid kun vært en mindre elite som har nytt slike rettigheter, og mange folkegrupper har vært utestengt. Gjennom tidene har det vært stadige kamper der undertrykte grupper har kjempet for å få sine rettigheter befestet.

Under annen verdenskrig kulminerte diskrimineringen av folkegrupper med Hitlers raseteori og etnisk rensing. Folkemordene på jøder, romfolk, funksjonshemmede, homofile og andre grupper bunnet i tanken om den ariske rasens overlegenhet, mens andre grupper ble ansett som undermennesker.

Etter andre verdenskrig samlet verdenssamfunnet seg om at slike overgrep aldri måtte skje igjen, og at fred, frihet og menneskeverd måtte beskyttes. FN ble etablert i 1945 for å sikre internasjonalt samarbeid for fred og sikkerhet. Etter hvert ble FNs arbeid også dreid mot sosial og økonomisk utvikling og menneskerettigheter. FNs verdenserklæring om menneskerettigheter ble vedtatt i 1948. FN har i dag 193 medlemsland – det vil si at FN og menneskerettighetene har global tilslutning.

Verdenserklæringen er det viktigste grunndokumentet for våre menneskerettigheter i dag, med sitt tydelige verdigrunnlag basert på menneskeverd, likeverd og ikke-diskriminering. Verdenserklæringen tydeliggjør statenes ansvar for at alle innbyggere skal få oppfylt sine menneskerettigheter.

Verdenserklæringen og konvensjonene

FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter består av 30 artikler som definerer hva som menes med menneskerettigheter. Vi kan dele menneskerettighetene inn i to kategorier: De politiske og sivile rettighetene og de sosiale, økonomisk og kulturelle rettighetene. Eksempler på sivile og politiske rettigheter er retten til ikke å bli fengslet uten lov og dom, og til ikke å bli torturert, trosfrihet, stemmerett og ytringsfrihet. Eksempler på økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter er retten til arbeid, utdanning og en akseptabel levestandard.

Menneskerettighetene, slik de er beskrevet i Verdenserklæringen, er idealer uten juridisk bindende kraft. For å forplikte statene til å realisere rettighetene, jobbet FN videre med juridisk bindende konvensjoner. I 1966 vedtok FN konvensjonen om avskaffelse av rasediskriminering, konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Gjennom FNs arbeid med å følge opp menneskerettighetene ble det etter hvert klart at enkelte samfunnsgrupper fortsatt var særlig utsatt for menneskerettighetsbrudd. Man innså at disse gruppene trengte et tydeligere vern. For eksempel sier Verdenserklæringen at alle har rett til å gå på skolen, men i mange land får ikke jenter utdanning, eller skolene har hindringer som



trapper og terskler som gjør at rullestolbrukere ikke kommer seg inn. FN vedtok å lage flere konvensjoner som konkretiserte menneskerettighetene for de gruppene som ble utsatt for slike menneskerettsbrudd.

Noen av disse konvensjonene er FNs barnekonvensjon, FNs kvinnekonvensjon, FNs rasediskrimineringskonvensjon og FNs konvensjon for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Konvensjonene gjør det tydelig at både politiske rettigheter og sivile og økonomiske rettigheter skal innfris for de gruppene konvensjonene gjelder. De beskriver også hvordan rettighetene skal innfris.

De statene som slutter seg til konvensjonene forplikter seg til å innfri befolkningens menneskerettigheter, slik konvensjonene beskriver. FN har etablert egne komiteer som overvåker at statene overholder sine forpliktelser.

**«Hvor, når alt kommer til alt, begynner menneskerettighetene?
På små steder, nær hjemmet – så nært og så lite, at de ikke
sees på noen verdenskart. Men de er den enkelte persons
verden, nabolaget han bor i, skolen eller høghskolen han går på,
fabrikken, gården eller kontoret der han jobber. »**

Eleanor Roosevelt 1958. Sitatet er forkortet og oversatt av Amnesty Norge.

Eleanor Roosevelt ledet arbeidet med å utforme komitéutkastet til FNs menneskerettighetserklæring, ratifisert i 1948. Roosevelt var politiker, aktivist og forfatter og var gift med USAs president Franklin D Roosevelt. Som førstedame levde Eleanor Roosevelt sitt eget politiske liv, med et sterkt engasjement for fredsarbeid, menneskerettigheter, likestilling og borgerrettigheter.

Visste du forresten at president Roosevelt brukte rullestol i hele sin 12-årige presidentperiode? Han fikk sykdommen Poliomyelitt som 39-åring, noe som førte til at han ble lammet i begge bena.

Refleksjonsspørsmål:



Hva er kjernen i menneskerettighetene?



Hvorfor ble det laget en egen konvensjon om rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne?



Hvem har det viktigste ansvaret for å realisere menneskerettighetene?

Kilder:

- [https://fn.no/tema/Menneskerettigheter - Menneskerettighetsakademiet](https://fn.no/tema/Menneskerettigheter-Menneskerettighetsakademiet)

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon (CRPD)



Menneskerettigheter er rettigheter alle mennesker har, uavhengig av hva slags kropp vi har, hvem vi elsker, hva vi tror på og hvor vi kommer fra. Rettighetene er beskrevet i flere internasjonale dokumenter.

Grunnleggende dokumenter om menneskerettighetene

Menneskerettighetene er beskrevet i FNs verdenserklæring fra 1948 og utdypet i konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og konvensjonen om sivile og politiske rettigheter fra 1966.

FN har også vedtatt flere konvensjoner som utdyper menneskerettighetene for grupper som det har vist seg at er særlig utsatt for menneskerettighetsbrudd. Noen av dem er FNs barnekonvensjon, FNs kvinnekonvensjon, FNs rasediskrimineringskonvensjon og FNs konvensjon for funksjonshemmede. Disse konvensjonene gjør det tydelig at både politiske rettigheter og sivile og økonomiske rettigheter skal innfris for de gruppene konvensjonene gjelder, og beskriver også hvordan rettighetene skal innfris.

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon - CRPD

I 2006 vedtok FN Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon, som på engelsk heter the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, ofte forkortet til CRPD. Konvensjonen ble vedtatt av FNs generalforsamling i 2006 og tro i kraft i 2008.

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon stiller krav til hvordan stater skal legge til rette for at funksjonshemmedes rettigheter blir innfridd på lik linje med andres.

Funksjonshemmedekonvensjonen slår fast at funksjonshemmede har akkurat de samme rettighetene som andre og at disse rettighetene skal beskyttes på lik linje med andres rettigheter. Den inneholder altså ikke særlige rettigheter for funksjonshemmede, men nøyaktig de samme universelle rettighetene som verdenserklæringen. For eksempel er retten til ytringsfrihet, politisk deltakelse, arbeid og utdanning omtalt i hver sin artikkel i verdenserklæringen og utdypes i hver sin artikkel i funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon.

Konvensjonen skal blant annet sikre retten til frihet, sikkerhet, likestilling og ikke-diskriminering, deltakelse og muligheten til å bestemme over eget liv. Dette innebærer rettigheter på alle livsområder og i hele samfunnet, som blant annet rett til utdanning og arbeid, rett til sosial deltakelse og bevegelsesfrihet, retten til tilgjengelighet og hjelpemidler, samt deltakelse i offentlig og politisk liv. Konvensjonen er også tydelig på hva disse rettighetene innebærer i praksis, og er et godt verktøy for arbeidet med å oppfylle menneskerettighetene.



Norge ratifiserte konvensjonen i 2013. Det vil si at norske myndigheter er forpliktet til å følge opp og innfri funksjonshemmedes menneskerettigheter, inkludert å drive opplæring av alle som har et ansvar for funksjonshemmedes liv og utvikling. Per juni 2024 er det 190 stater som har ratifisert CRPD-konvensjonen.

Konvensjonen om funksjonshemmedes menneskerettigheter innebærer det vi kaller et paradigmeskifte, det vil si et nytt perspektiv på funksjonshemmede. Når den sier at funksjonshemmedes menneskerettigheter skal oppfylles på lik linje med andres rettigheter, sier den også at funksjonshemmede skal kunne leve som frie og hele mennesker – som fullverdige borgere med rettigheter og plikter. Dette innebærer et syn på funksjonshemming som en naturlig del av det menneskelige mangfoldet, i stedet for å fokusere på sykdom og annerledeshet. Dette perspektivet på funksjonshemming er grunnleggende for at menneskerettighetene skal bli oppfylt. Les mer i artikkelen [Funksjonshemmedes menneskerettigheter og hva vi ser](#)

Utdypende kommentarer og erklæringer

Hver menneskerettighetskonvensjon har en komité, bestående av eksperter på konvensjonens område. Komiteene har ansvar for å sjekke om statene oppfyller konvensjonenes krav. Hvert fjerde år må statene rapportere til komiteen og møte i Genève til en høring. FNs komité for funksjonshemmede (CRPD-komiteen) overvåker statenes oppfyllelse av funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon.

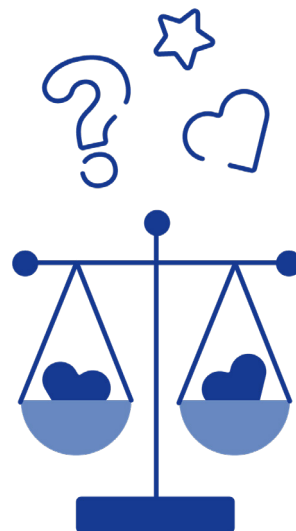
Komiteene kan også gi utdypende kommentarer til enkelte artikler eller tema i konvensjonen, når det er behov for det. CRPD-komiteen har for eksempel utdypet artikkel 24 om utdanning, i dokumentet CRPD General comment No. 4 (2016). FN har også vedtatt det som kalles Salamanca-erklæringen – en internasjonal avtale som gir retning for organiseringen og planleggingen av en skole for alle.

Refleksjonsspørsmål:



Inneholder konvensjonen om funksjonshemmedes menneskerettigheter særlige rettigheter for funksjonshemmede?

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon – rettigheter, plikter og overvåkning



Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon inneholder ikke noen nye, særskilte rettigheter, men skal bidra til at også personer med funksjonsnedsettelser får sine menneskerettigheter oppfylt. Konvensjonen innebærer at borgerne har rettigheter, mens myndighetene har plikter.

Signering, ratifisering, inkorporering og tolkningserklæringer

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med funksjonsnedsettelser ble vedtatt av FN i 2006 og trådte i kraft i 2008. Arbeidet med å utforme konvensjonen pågikk gjennom flere år, og funksjonshemmedes egne organisasjoner var sterkt representert i arbeidet, under slagordet *Nothing about us without us!*

Norge underskrev konvensjonen i 2007. Det betyr at Norge sluttet seg til innholdet i konvensjonen, uten selv å forplikte seg til å følge den. Etter signeringen i 2007 gjorde norske myndigheter en vurdering av konsekvensene av å følge konvensjonen. Deretter ble den ratifisert i 2013. Når en stat ratifiserer en konvensjon, er den forpliktet til å følge reglene som står i konvensjonen.

Det er norske myndigheters ansvar å sørge for at menneskerettighetene til norske borgere blir beskyttet. Myndighetene har en plikt til å følge opp og innfri funksjonshemmedes menneskerettigheter, og ikke bryte dem. I dette arbeidet skal funksjonshemmede selv medvirke, det vil si at myndighetene skal involvere og rådføre seg med funksjonshemmedes egne organisasjoner i alt fra lovarbeid til politikkutforming. Myndighetenes forpliktelser innebærer også å drive opplæring overfor alle som har et ansvar for funksjonshemmedes livsvilkår.

Norske myndigheter har ratifisert konvensjonen med noen forbehold, som dreier seg om vergemål, samt tvang og makt. Slike forbehold kalles tolkningserklæringer, og betyr at Norge har reservert seg mot konvensjonens krav på disse områdene, fordi man tolker at konvensjonen er i tråd med norsk lov. Norge har heller ikke ratifisert den frivillige tilleggsprotokollen til konvensjonen, som gir enkeltpersoner tilgang til å klage til FN ved brudd på menneskerettighetene. Utover dette har norske myndigheter forpliktet seg til å følge alle konvensjonens krav.

Norge har foreløpig ikke inkorporert konvensjonen. Det vil si at den ikke er en del av norsk lov, slik for eksempel barnekonvensjonen og kvinnekonvensjonen, som er inkorporert i menneskerettsloven. Dette innebærer at hvis det er motstrid mellom disse konvensjonenes krav og norsk lov, er det konvensjonens krav som gjelder. CRPD er den eneste av FNs diskrimineringskonvensjoner som ikke er gjort til norsk lov. Det betyr i praksis at funksjonshemmedes menneskerettigheter har lavere status enn andre gruppers rettigheter.

Et ansvar på alle myndighetsnivåer

Plikten til å følge opp menneskerettighetene ligger på alle myndighetsnivåer. Regjeringen har det øverste ansvaret, men også andre offentlige instanser og tjenesteutøvere har et ansvar. Det vil si at plikten også gjelder fylker og kommuner, og hver enkelt ansatt som jobber med tjenester og tilbud til mennesker. Dette innebærer for eksempel ansatte i NAV, på skoler, i helsesektoren med mer.

I skolen, for eksempel, ligger det overordnede ansvaret for å etterleve regelverket hos skoleeieren. I grunnskolen er det kommunen som er skoleeier, og på videregående er det fylkeskommunen. Rektor på en skole har ansvar for at undervisningen blir gjennomført i tråd med lovverk og vedtak. Den enkelte lærer har stor betydning for det som skjer innenfor klasserommets fire vegger, og for elevers hverdag og læringsutbytte, og har dermed også et ansvar.

Vi kan alle ta et ansvar

Det ansvaret vi omtaler over, er juridisk, men vi vil minne om at det også er moralsk og kulturelt. Til å overholde rettigheter, innfri dem, opplyse om dem og bidra til en menneskerettighetskultur.

Det betyr at vi alle kan ta et ansvar. Vi kan velge om vi vil stoppe opp og gjøre det vi kan der vi er, for at funksjonshindrede i våre omgivelser skal få oppfylt sine menneskerettigheter. Vi kan velge om vi vil tolerere at elever med rullestol ikke får være med på klassetur, eller om vi vil gjøre det vi kan for at turen legges til et sted som er tilgjengelig for alle. Vi kan velge om vi vil tie eller si ifra når vi ser at elever holdes utenfor fellesskapet. Alle kan bidra med noe. Sammen kan vi sørge for at enda flere rettigheter blir oppfylt, og for å bygge en menneskerettighetskultur.

Overvåkning av menneskerettighetene i Norge

FN anbefaler alle stater å ha en nasjonal institusjon for menneskerettigheter som fremmer og beskytter menneskerettighetene nasjonalt. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har som oppgave å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig. I dette ligger det å bidra med fagkunnskap og gi råd og veiledning, slik at statens myndigheter kan ivareta sitt menneskerettslige ansvar best mulig. NIM rapporterer jevnlig til FNs ulike menneskerettskomiteer.

I Norge har vi dessuten et Likestillings- og diskrimineringsombud, som skal fremme likestilling og hindre diskriminering. Ombudet har ansvar for alle diskrimineringsgrunnlagene – kjønn, graviditet, etnisitet, religion, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder. En del av dette arbeidet handler om å overvåke Norges oppfølging av FNs konvensjoner, dvs kvinnekonvensjonen, rasediskrimineringskonvensjonen og konvensjonen om funksjonshemmedes menneskerettigheter. Vi har et eget Barneombud som følger opp barnekonvensjonen.

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) og Likestillings- og diskrimineringsombudet er de viktigste aktørene til å følge med på menneskerettighetene i Norge. De undersøker status og lager rapporter, og gir innspill til norske myndigheter og til FN.

Diskrimineringsnemnda er også en viktig instans. Nemda har i oppgave å vurdere klager på diskriminering, trakassering og gjengjeldelse, og kan avgjøre om regelverket på disse områdene er brutt. Nemda kan kreve at diskriminerende tiltak stoppes og idømme bøter og erstatning.

Sivilsamfunnets rolle

Sivilsamfunnet er det vi kaller frivillige organisasjoner og interessegrupper som påvirker samfunnet på frivillig basis. Mange frivillige organisasjoner i Norge definerer seg som menneskerettsorganisasjoner, det vil si at de har satt seg som mål å jobbe for å fremme menneskerettighetene. Flere av interesseorganisasjonene jobber aktivt for å bidra til at funksjonshemmede får oppfylt sine menneskerettigheter. Arbeidet dreier seg både om å dele kunnskap basert på funksjonshemmedes egne erfaringer, melde fra om brudd på rettighetene, gi innspill til myndighetene og drive opplæring av ulike offentlige instanser.

Funksjonshemmedes interesseorganisasjoner var sterkt representert da FN utarbeidet Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon, og har rett til å medvirke i statenes arbeid med å sørge for at innbyggerne får sine rettigheter innfridd. I Norge er det etablert egne



kommunale og fylkeskommunale råd for funksjonshemmede. På nasjonalt nivå settes det ofte ned egne utvalg, der funksjonshemmede er representert, når det skal jobbes med politikktutforming, utredninger eller lovarbeid. Et eksempel på dette, er den offentlige utredningen På høy tid, som undersøkte hindringene for at funksjonshindrede kan delta i samfunnet, og kom med klare anbefalinger til tiltak.

Sivilsamfunnet rapporterer også om sin vurdering av situasjonen til FN – disse rapportene kalles gjerne skyggerapporter. I forbindelse med at Norge ble hørt om sin oppfyllelse av funksjonshemmedes menneskerettigheter i FN i 2019 skrev 125 norske organisasjoner av funksjonshemmede en felles skyggerapport. Flere av organisasjonene var også til stede i Geneve under høringen i FN.

FNs overvåkning av norske myndigheter

FN kommer jevnlig med anbefalinger om hvordan norske myndigheter kan overholde menneskerettighetene bedre.

Hver menneskerettighetskonvensjon har en komité, som består av eksperter på det området konvensjonen gjelder. Komiteene har ansvar for å sjekke om de statene som har forpliktet seg til konvensjonen, følger det som står i den. Statene forplikter seg til å levere rapporter til komiteen hvert fjerde år. Både myndighetene, andre offentlige instanser og funksjonshemmedes organisasjoner kan sende inn rapporter. Deretter må norske myndigheter møte FN-komiteen i Genève til en høring. Det vil si at 'de må legge fram rapporten og svare på spørsmål fra komiteen. I mars 2019 var norske myndigheter i Geneve på høring om status for menneskerettighetssituasjonen til funksjonshemmede i Norge.

Etter høringen kommer FN-komiteen med sine synspunkter og anbefalinger til norske myndigheter om hvordan de kan jobbe bedre for å overholde det som står i konvensjonen. Norge fikk en slik rapport fra FN-komiteen i mai 2019.

I etterkant av høringen reiser FNs spesialrapportør på området på offisielt statsbesøk for å vurdere situasjonen. I oktober 2019 var FNs spesialrapportør for funksjonshemmedes rettigheter, Catalina Devandas, på offisielt Norgesbesøk.

Etter statsbesøket samles konklusjonene fra alle rapportene og innspill fra FNs spesialrapportør på området, i en egen rapport. Norge har også fått en slik, konkluderende rapport.

Norge har altså fått to rapporter fra FN med en vurdering av hvordan funksjonshemmedes menneskerettigheter er ivarettatt og med FNs anbefalinger. Begge disse rapportene anerkjenner Norges sterke juridiske og politiske system, og myndighetenes engasjement og innsats for å fremme og beskytte funksjonshemmedes rettigheter. Samtidig blir norske myndigheter kritisert for flere alvorlige og systematiske menneskerettighetsbrudd, og for at det er et stort gap mellom vedtatt politikk og den praktiske virkeligheten. FN er også bekymret for at Norge ikke har tatt CRPD inn i norsk lov på lik linje med andre konvensjoner.

FNs konklusjon er at funksjonshemmede i Norge fremdeles ikke er likestilt med andre norske borgere, og at praksis viser at vi ikke har tilgang til de samme rettighetene og mulighetene som andre.

Refleksjonsspørsmål:



Har Norge sluttet seg
til funksjonshemmedes
menneskerettskonvensjon?



Hvem har ansvaret for at
funksjonshemmede i Norge får
oppfylt sine menneskerettigheter?



Hva kan du selv gjøre for å bidra?

CRPD – formål, definisjoner og grunnleggende prinsipper

Funksjonshemmedekonvensjonen slår fast at funksjonshemmede har akkurat de samme rettighetene som andre og at disse rettighetene skal beskyttes på lik linje med andres rettigheter. Konvensjonen skal blant annet sikre retten til frihet, sikkerhet, likestilling og ikke-diskriminering, deltakelse og muligheten til å bestemme over eget liv.

Konvensjonen består av 50 artikler som beskriver hvordan menneskerettighetene skal oppfylles på ulike livs- og samfunnsområder. Artiklene kan ikke leses uavhengig av hverandre, men skal tolkes ut ifra artiklene 1-4. Disse artiklene beskriver konvensjonens formål og definisjoner, åtte grunnleggende prinsipper som konvensjonen er bygget på, samt de forpliktelsene som myndighetene har. Nedenfor kan du lese om noen av de viktigste punktene i artiklene 1-4.

[Les gjerne også konvensjonsteksten i sin helhet.](#)

Formål

Konvensjonens formål er å fremme, verne om og sikre funksjonshemmedes menneskerettigheter og frihet på lik linje med andre i samfunnet.



Definisjoner

Konvensjonen inneholder definisjoner på kommunikasjon, språk, diskriminering, rimelig tilrettelegging og universell utforming. Vi har valgt å skrive litt utdypende om:

Med «**diskriminering på grunn av funksjonsnedsettelse**» menes enhver forskjellsbehandling, utelukkelse eller innskrenkning på grunn av funksjonsnedsettelse som har som formål eller virkning å begrense menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile eller et hvilket som helst annet område. Det omfatter alle former for diskriminering, herunder å bli nektet en rimelig tilrettelegging.

Med «**universell utforming**» menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. «Universell utforming» skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med funksjonsnedsettelse når det er behov for det.

Åtte prinsipper

1. Iboende verdighet og selvbestemmelse

Det første prinsippet gjelder retten til selvbestemmelse. Selvbestemmelse betyr at personer med funksjonsnedsettelse skal kunne bestemme over eget liv, som f.eks. valg av utdanning og boform.

2. Ikke-diskriminering

Det andre prinsippet er ikke diskriminering. Ikke-diskriminering betyr at alle har rett til å ikke bli diskriminert.

3. Deltakelse og inkludering

Det tredje prinsippet er deltakelse og inkludering. Funksjonshemmede har samme rett som andre til å delta på alle samfunnsarenaer. Dette innebærer en rett til fysisk tilgang og nødvendig og riktig støtte eller assistanse for å delta. Ikke minst gjelder denne retten overalt i samfunnet – arbeidsliv, skole, politikk, kulturliv og tilgang til varer og tjenester.

4. Respekt for forskjeller

Det fjerde prinsippet er respekt for forskjeller. Mennesker er forskjellige, og vi har alle rett til å være oss selv fullt ut.

5. Like muligheter

Det femte prinsippet er like muligheter. Prinsippet om like muligheter for funksjonshemmede må tas med i relevante strategier for samfunnsutviklingen.

6. Tilgjengelighet

Det sjette prinsippet er tilgjengelighet, og knyttes til definisjonen universell utforming. Når noe er universelt utformet betyr det kort fortalt at det er tilgjengelig og kan brukes av alle. Det gjelder alt fra bygninger, uteområder og transportmidler, til produkter og tjenester.

7. Likestilling av kvinner og menn

Det syvende prinsippet er likestilling mellom kvinner og menn. Kvinner er ekstra utsatt for diskriminering som funksjonshemmede, og statene er pålagt å jobbe aktivt for å hindre denne diskrimineringen og fremme likestilling.

8. Respekt for utviklingsmulighetene og identiteten til barn

Det åttende prinsippet er respekt for utviklingsmulighetene og identiteten til barn. Dette prinsippet handler både om retten til en likeverdig skolegang, og til alle andre utviklingsmuligheter som er relevante i barns liv, som retten til lek og fritid.

Myndighetenes forpliktelser

Konvensjonen forplikter norske myndigheter til å treffe alle hensiktsmessige tiltak for å hindre diskriminering og fremme likestilling. Dette betyr i praksis å utforme politikk, reformer, strategier og rettspraksis som hindrer diskriminering av funksjonshemmede, og gjøre aktive tiltak som sørger for at alle blir behandlet som likeverdige borgere med like rettigheter og muligheter.

Myndighetene er forpliktet til å strekke seg langt for å ivareta sine forpliktelser.

Denne plikten innebærer også at myndighetene på alle nivåer må rådføre seg med funksjonshemmede, gjennom deres organisasjoner, i saker som angår dem.

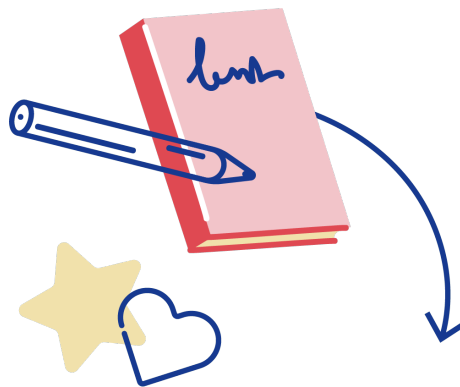


Refleksjonsspørsmål:



Hvordan skal man bruke artiklene 1-4 i konvensjonen om funksjonshemmedes menneskerettigheter?

Funksjonshemmedes rettigheter – overalt, hele livet



Funksjonshemmedekonvensjonen slår fast at funksjonshemmede har de samme rettighetene som andre til å leve et fullverdig liv. Disse rettighetene gjelder overalt i samfunnet, og gjennom hele livet. Konvensjonen inneholder 50 artikler som beskriver hvordan statene skal sørge for at rettighetene blir oppfylt.

Valgfrihet og muligheter

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon innebærer at funksjonshemmede skal kunne leve som frie og hele mennesker, og skal kunne delta på lik linje med andre i samfunnet. For at det skal være mulig, trengs det reelle muligheter til å delta og frihet til å ta egne valg.

Vi mennesker lever livene våre 24 timer i døgnet og tilbringer tiden på ufattelig mange steder. Vi står opp, noen av oss drar på skole eller jobb, andre ikke, vi er med venner eller familie, handler, lager mat, går på kino, kafe eller møter i politiske partier, foreldregrupper eller organisasjoner, engasjerer oss i det som skjer i familien, nærmiljøet, lokalsamfunnet, landet og verden.

De fleste norske borgere forventer å ha innflytelse på hvordan vi lever. Vi legger til grunn at våre egne behov og ønsker er en viktig forutsetning for hva vi gjør, hvor vi oppholder oss og hvem vi er sammen med. Vi ser på Norge som et land med muligheter, der vi har valgfrihet og kan forme livet ut ifra egne evner, interesser og drømmer. Vi tar for gitt at vi har muligheten til å velge om vi for eksempel vil dyrke friluftsliv, spille håndball eller engasjere oss politisk, satse på en karriere eller leve et rolig familieliv. Ikke minst ser vi på oss selv som en del av store og små grupper og fellesskap, og forventer å kunne være aktive deltakere i samfunnet.

50 artikler om hvordan rettighetene skal innfris

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon ble skrevet fordi FN-landene erkjente at funksjonshemmede er særlig utsatt for menneskerettighetsbrudd. For å sikre at rettighetene blir oppfylt, legger konvensjonen til grunn at statene må være aktive, og ta grep på alle livs- og samfunnsområder.

Konvensjonen består av 50 artikler, som forplikter statene juridisk. De 50 artiklene konkretiserer hvordan menneskerettighetene skal oppfylles. Artiklene handler om alt fra familieliv, barn, utdanning og arbeid, ytringsfrihet, sosial deltakelse og bevegelsesfrihet, tilgjengelighet og hjelpemidler, samt deltakelse i offentlig og politisk liv.

Vi minner om at artiklene ikke kan leses uavhengig av konvensjonsteksten for øvrig, men alltid skal tolkes i lys av artiklene 1-4, det vil si formålet for konvensjonen, de åtte grunnleggende prinsippene og myndighetenes forpliktelser. *(Les mer om dette i artikkelen CRPD – formål, definisjoner og grunnleggende prinsipper).*

Nedenfor finner du en kortversjon av artiklene 9-30, som handler om funksjonshemmedes rett til deltakelse, like muligheter, tilgjengelighet, selvstendighet, frihet og diskrimineringsvern på individnivå. Les gjerne også konvensjonsteksten i sin helhet, og artiklene 31-50, som handler om statenes forpliktelser på systemnivå.

9. Tilgjengelighet

Funksjonshemmede har rett til tilgang til bygninger, uteområder, skoler, boliger, transport, arbeidsplasser, og informasjons- og kommunikasjonstjenester, på lik linje med andre.

Dette gjelder både i byene og i distriktene.

16. Frihet fra utnyttning, vold og misbruk

Funksjonshemmede skal beskyttes mot utnyttning, vold og misbruk. Både i og utenfor hjemmet.

19. Retten til et selvstendig liv og til å være en del av samfunnet

Funksjonshemmede har samme rett som andre til å leve i samfunnet, med de samme valgmulighetene som andre har.

Det betyr at funksjonshemmede, i likhet med alle andre, har rett til å bestemme hvor de vil bo og hvem de skal bo sammen med. Dette innebærer at man ikke kan tvinges til å bo i en bestemt boform, og at man har rett til nødvendig støtte og bistand for å kunne bo og delta i samfunnet.

Dette innebærer også at alle samfunnets tjenester og tilbud skal være like tilgjengelige for funksjonshemmede, som for andre.



20. Personlig mobilitet

Funksjonshemmede skal sikres en personlig mobilitet som gir størst mulig grad av uavhengighet til en overkommelig pris. Dette innebærer tilgang til og opplæring i bruk av hjelpemidler. Myndighetene er også forpliktet til å sørge for at det blir utviklet og produsert hjelpemidler i tråd med innbyggernes behov.

21. Ytringsfrihet og meningsfrihet, og tilgang til informasjon

Funksjonshemmede har rett til menings- og ytringsfrihet på lik linje med andre.

Funksjonshemmede skal kunne søke, motta og dele informasjon og tanker, uavhengig av kommunikasjonsform.

Dette innebærer at informasjon skal finnes tilgjengelig i en kommunikasjonsform og på et språk som er tilgjengelig, som punktskrift, tegnspråk og alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK).

22. Respekt for privatlivet

Ingen funksjonshemmede skal utsettes for vilkårlige eller ulovlige inngrep i privatliv og familieliv. Uansett hvor eller hvordan de bor. Dette innebærer også at personopplysninger og andre opplysninger om vedkommendes helse og rehabilitering skal beskyttes.

23. Respekt for hjemmet og familien

Ingen funksjonshemmede skal diskrimineres i saker som gjelder ekteskap, familieliv, foreldrerollen og personlige relasjoner.

Funksjonshemmede barn skal ikke holdes skjult, bli forlatt eller isoleres.

Barn skal ikke skilles fra foreldrene fordi barnet har en funksjonsnedsettelse. Heller ikke fordi en eller begge foreldre har en funksjonsnedsettelse.

24. Utdanning

Funksjonshemmede skal ha tilgang til utdanning på lik linje med andre. Dette innebærer å kunne lære og utvikle seg i tråd med egne evner og interesser, og få utviklet sitt potensial fullt ut.

Funksjonshemmede skal ikke hindres i tilgang til utdanningssystemet, og utdanningen skal være inkluderende og legge til rette for mangfold.

Skolen skal være tilgjengelig. Elever med funksjonsnedsettelse har rett til tilrettelegging og støttetiltak ut ifra egne behov, for å sikre både faglig og sosial utvikling.

Skolen skal sikre at elever med funksjonsnedsettelse lærer faglige og sosiale ferdigheter slik at de kan delta i undervisningen og i samfunnet. Det innebærer blant annet at skolen skal tilby undervisning i og på punktskrift og tegnspråk, ved behov.

25. Helse

Funksjonshemmede har rett til høyest oppnåelig helsestandard uten diskriminering på bakgrunn av deres funksjonsevne eller kjønn.

26. Habilitering og rehabilitering

Stater skal gjennomføre habiliterings- og rehabiliteringstiltak slik at funksjonshemmede kan:

- oppnå og beholde størst mulig selvstendighet
- utnytte sitt potensial fullt ut
- oppnå full inkludering og deltakelse på alle livets områder

27. Arbeid og sysselsetting

Funksjonshemmede har rett til arbeid på lik linje med andre, i et arbeidsmarked og arbeidsmiljø som er åpent, inkluderende og tilgjengelig.

Dette innebærer blant annet:

- forbud mot diskriminering i rekruttering, ansettelser og arbeidsforhold og karriereutvikling
- vern mot forskjellsbehandling og trakassering
- tilgang til arbeidstrening, karriereutvikling og veiledning
- tilgang til nødvendig tilrettelegging for å kunne være i arbeid

28. Tilfredsstillende levestandard og sosial beskyttelse

Funksjonshemmede har rett til en god nok levestandard og sosial beskyttelse. Dette innebærer både tilgang til å få dekket grunnleggende behov, og å etablere offentlige støtteordninger for mennesker som er i en økonomisk sårbar situasjon.



29. Deltakelse i det politiske og offentlige liv

Funksjonshemmede har rett til å delta fullt ut i det politiske og offentlige liv på lik linje med andre. Dette innebærer:

- retten til fri deltakelse i valg, til både å avgi stemme og ha tilgang til stemmelokaler
- at myndighetene plikter å fremme funksjonshemmedes rett til å delta i organisasjonsliv og i politiske partier
- at myndighetene også plikter å legge til rette for at funksjonshemmede kan danne egne organisasjoner og delta i den offentlige debatten

30. Deltakelse i kulturliv, fritidsaktiviteter, fornøyer og idrett

Funksjonshemmede har rett til å delta i kulturlivet og i fritids- og idrettsaktiviteter på lik linje med andre.

Funksjonshemmede har rett til:

- tilgang til kultursteder
- kulturinnhold i tilgjengelige formater
- muligheten til å utvikle sitt kreative og intellektuelle potensial
- støtte til sin kulturelle og språklige identitet, som tegnspråk og døvekultur

Refleksjonsspørsmål:



Hva tenker du at det innebærer at funksjonshemmede skal ha tilgang til de samme rettighetene som andre?



Hvilke artikler i konvensjonen tror du er viktigst for å realisere rettighetene?

Om forpliktelsene til en skole for alle

Norske myndigheter har plikt til å sørge for en skole for alle. Denne plikten er forankret i både norsk og internasjonalt regelverk, og går ut på at alle barn skal ha tilgang til læring og fellesskap, og rustes til et fullverdig liv med størst mulig grad av selvstendighet og samfunnsdeltakelse.



En skole for alle i skolens styringsdokumenter

Norsk skole forholder seg til en lang rekke dokumenter som beskriver hva skolen skal gjøre og hvilke rettigheter elevene har. Opplæringsloven gjør det klart at alle barn og unge har rett til opplæring, og at barn har rett til å gå på nærskolen sin og til å få et fullgodt læringsutbytte. Den slår også fast at elever som trenger det, har rett til nødvendig tilrettelegging og/eller til spesialundervisning, samt til tegnspråk- og punktskriftopplæring og alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK).

Opplæringsloven slår fast at alle elever har rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. Skolen har også en plikt til å gripe inn mot mobbing, vold, diskriminering og trakassering, og skal være spesielt oppmerksomme på de elevene som er særlig utsatt, som f.eks. funksjonshemmede elever.

Det stilles krav til skolenes tilgjengelighet, gjennom opplæringsloven og Plan- og bygningsloven. Skolenes lokaler og uteområder skal utformes slik at de kan brukes av alle elever og barn, uavhengig av funksjonsevne.

I tillegg til de nevnte lovene, finnes flere forskrifter, veiledere og rundskriv. Funksjonshemmede elevs rettigheter er med andre ord godt ivaretatt på papiret. Det viser seg imidlertid altfor ofte at noe blir borte på veien når man skal ivareta elevenes rettigheter i praksis. Det er et stort gap mellom idealene beskrevet i regelverket og den praktiske skolehverdagen. Vi mener det er verdt å minne om at norsk skole er tuftet på et menneskerettslig fundament, med klare verdier om likeverd og like muligheter.

Menneskerettighetene som skolens grunnmur

Opplæringslovens formålsparagraf definerer menneskerettighetene som grunnmuren i skolens virksomhet, som både skal legges til grunn for opplæringen og skolehverdagen. Dette er utdypet i læreplanverkets overordnede del:

Formålsparagrafen bygger på menneskeverdets ukrenkelighet og at alle mennesker er like mye verdt, uavhengig av hva som ellers skiller oss. Når lærere viser omsorg for elevene og ser den enkelte, anerkjennes menneskeverdet som en grunnleggende verdi for skolen og samfunnet. ... Opplæringen må være i samsvar med menneskerettighetene, samtidig som elevene skal tilegne seg kunnskap om menneskerettighetene. Likeverd og likestilling er verdier som er kjempet fram gjennom historien, og som fortsatt må ivaretas og forsterkes. Skolen skal formidle kunnskap og fremme holdninger som sikrer disse verdiene. Alle elever skal behandles likeverdig, og ingen elever skal utsettes for diskriminering. Elevene skal også gis likeverdige muligheter slik at de kan

ta selvstendige valg. Skolen skal ta hensyn til mangfoldet av elever og legge til rette for at alle får oppleve tilhørighet i skole og samfunn.

(Læreplanverkets overordnede del, 1.1 Menneskeverdet)

Dette grunnsynet kommer også til uttrykk i opplæringslovens beskrivelser av skolens demokrati og demokratiopplæring i skolen, om skolens plikt til å understøtte elevenes sosiale læring og utvikling, samt et inkluderende læringsmiljø og tilpasset opplæring.

FN-dokumentene om en skole for alle

Skolens styringsdokumenter bygger på FNs menneskerettserklæring og andre relevante FN-dokumenter. De viktigste er Barnekonvensjonen, Salamanca-erklæringen og funksjonshemmedes menneskerettskonvensjon. FNs bærekraftsmål er også verdt å nevne.

FNs konvensjon om barns rettigheter, kjent som Barnekonvensjonen, ble ratifisert av Norge i 1991. Barnekonvensjonen slår fast at alle barn har rett til skolegang, og at barn med funksjonsnedsettelse har rett til et fullverdig liv med mulighet til samfunnsdeltakelse, rett til utdanning og utvikling.



Salamanca-erklæringen fra 1994 stadfester blant annet at alle barn har rett til utdanning og til å kunne oppnå læring etter egne forutsetninger. Denne erklæringen vektlegger skolenes evne til å imøtekomme alle barn og gi dem tilfredsstillende opplæring uavhengig av barnets egenskaper, interesser, evner eller opplæringsbehov. Den slår fast at vanlige skoler med en inkluderende praksis er det mest effektive middelet for å bekjempe diskriminerende holdninger, utvikle tolerante nærmiljø og et inkluderende samfunn, samt å oppnå at alle barn får opplæring.

Salamanca-erklæringen hevder at et inkluderende skolesystem er bedre for hele elevfellesskapet og til syvende og sist fører til et mer effektivt opplærings- og utdanningssystem. Det vil si – når vi legger til rette for mangfold og en fullt ut inkluderende undervisning, så sørger vi både for at den enkelte eleven får utviklet sitt potensial samtidig som vi lager et bedre undervisningsmiljø for alle elever og et bedre utdanningssystem for samfunnet som helhet.

FNs bærekraftsmål har et eget punkt om utdanning. Punkt fire, GOD UTDANNING, handler om å sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle. I dette ligger det både å sørge for lik tilgang til opplæring og trygge læringsmiljøer for alle. Det er også verdt å nevne at FNs bærekraftsmål nr. 4 handler om hvordan utdanningssystemene i sin helhet skal sikre at elevene tilegner seg kompetanse for å fremme bærekraftig utvikling, herunder bærekraftig utvikling og livsstil, menneskerettigheter, likestilling, fremme av freds- og ikkevoldskultur, globalt borgerskap og verdsetting av kulturelt mangfold og kulturens bidrag til bærekraftig utvikling. Menneskerettigheter, likestilling og inkludering gjelder med andre ord ikke bare utsatte elever eller grupper, men er temaer som gjelder alle elever, hele klassen, skolen og utdanningssystemet. Dette er temaer som elevene skal opparbeide kompetanse i.

FNs komité for personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD-komiteen) har gitt utdypende kommentarer til enkelte artikler eller tema i konvensjonen, såkalte «general comments». I 2016 kom FN-komiteens kommentar til artikkel 24 i CRPD om utdanning, i dokumentet CRPD General comment No. 4 (2016).

Kommentar nr 4 viser til både Salamanca-erklæringen, FNs bærekraftsmål nr 4 og Funksjonshemmedekonvensjonen, som alle slår fast at inkluderende utdanning er en grunnleggende menneskerett. Det vil si et utdanningssystem fritt for diskriminering og fordommer, som verdsetter mangfold og fremmer deltakelse. Kommentaren beskriver både hva inkluderende utdanning betyr og hva plikten innebærer. I denne sammenhengen er det særlig interessant å se nærmere på definisjonen på inkluderende utdanning, til forskjell fra segregering og inkludering.

Ekskludering, segregering, integrering og inkludering

Kommentar nr. 4 beskriver forskjellene mellom ekskludering, segregering, integrering og inkludering. Og den gjør det også klart at et inkluderende utdanningssystem er kravet for å oppfylle funksjonshemmedes menneskerettigheter.

Ekskludering handler om at barn og unge hindres i å få undervisning. Segregering går ut på at funksjonshemmede elever får undervisning i egne, adskilte undervisningslokaler. Dette er fortsatt en utbredt måte å organisere tilrettelagt undervisning på, som Norge har fått kritikk av FN for.

Integrering går ut på at man utformer tiltak for den enkelte eleven, slik at hen kan tilpasse seg den ordinære skolen. Majoriteten anses som normalen og eleven som et avvik som man lager egne tiltak for. Inkludering, derimot, går ut på at hele undervisningssystemet utformes slik at det rommer mangfold, både når det gjelder fysiske omgivelser, faglig innhold, læreplaner og pedagogiske metoder.

Kjennetegnene på en inkluderende tilnærming

Et av kjennetegnene på et inkluderende utdanningssystem, er at alle elever skal bli sett som hele mennesker, med evne til læring, og at enhver elev skal støttes slik at hen kan nå sitt fulle potensial. Elevene skal møte respekt og kjenne seg verdsatt, inkludert og hørt. Elevene skal også få støtte som sikrer en god overgang til utdanning og yrkesliv og en mulighet til å delta i samfunnslivet.

Når vi legger menneskerettighetene til grunn, og tar på alvor hva de betyr for måten vi møter det enkelte barn og organiserer undervisningen på, blir det tydelig at det er nødvendig å jobbe aktivt for å rette fokus mot ressursene hos den enkelte elev og ha en inkluderende tilnærming til undervisningen og læringsmiljøet.

Refleksjonsspørsmål



På hvilken måte merker du skolens menneskerettslige grunnmur i din skolehverdag?



Hva er den viktigste forskjellen mellom integrering og inkludering, slik du ser det?

Kort om virkeligheten for funksjonshemmede i Norge i dag

– blir menneskerettighetene oppfylt?

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon inneholder juridiske forpliktelser som bygger bro mellom de idealene som er definert for samfunnet og innbyggernes hverdag og virkelighet. Idealene tilsier at alle har rett på de samme mulighetene til å delta i samfunnet og leve fullverdige liv. Spørsmålet er: Blir funksjonshemmedes menneskerettigheter oppfylt i Norge i dag? Det korte og enkle svaret er nei.

Grundig belyst og omtalt

Norge er av FN en rekke ganger blitt kåret til verdens beste land å bo i. Det er ikke nødvendigvis en god beskrivelse av virkeligheten for funksjonshindrede som hver dag finner det vanskelig å leve fullverdige liv på grunn av manglende universell utforming eller tilgang på assistanse. Det er nok ikke en virkelighet som de drøyt 100 000 funksjonshindrede som ønsker seg inn i det ordinære arbeidsmarkedet, men ikke slipper inn, kjenner seg igjen i. Det er heller ikke sikkert at foreldre som kjemper årlige og årelange kamper for å sikre egne barns rett til likeverdig utdanning, vil skrive under på det. Det store paradokset her er at de får full støtte fra det selv samme organ, nemlig FN. I sin 13-siders tilbakemelding på Norges rapport vedrørende status for inkorporering av FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD), bruker FN en halv side på det de registrerer som positive initiativ og tiltak, mens de neste 12 uttrykker bekymring over Norges manglende innsats på en rekke områder tilknyttet CRPD-området.

Teksten over er hentet fra innledningen på den norske utredningen fra 2023 På høy tid (Kapittel 1, side 13). Utredningen ble skrevet av et offentlig utvalg som brukte to år på å avdekke de største hindringene for at funksjonshindrede kan delta i samfunnet. Som sitatet viser, er hindringene mange – og langt flere enn dem som er nevnt i teksten her. Det dreier seg dessuten om alvorlige menneskerettighetsbrudd på mange samfunnsområder og i alle livets faser.

NOU'en På høy tid er ikke den første eller eneste rapporten som har vist at funksjonshemmedes menneskerettigheter blir brutt. Både Likestillings- og diskrimineringsombudet og Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), har skrevet flere rapporter der de er tydelige på at dette skjer. Samtlige rapporter bygger på solid forskning og dokumentasjon gjennom flere år.

Også FNs komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne har uttrykt bekymring for funksjonshemmedes menneskerettigheter i Norge. Komiteen skrev sin rapport etter at forholdene for funksjonshemmede ble undersøkt i 2019.

Verdt å nevne er også doktorgradsavhandlingen til Kjersti Skarstad fra 2019 – den første i Norge om funksjonshemmedes menneskerettigheter. Det finnes dessuten utallige små og store forskningsrapporter som peker på forskjellsbehandling, utenforskap og diskriminering i skolen, arbeidslivet, offentlig transport osv osv.

Bruddene på funksjonshemmedes menneskerettigheter er altså godt belyst og omtalt fra viktige fagmiljøer. Alle dokumenterer menneskerettighetsbrudd som funksjonshemmedes organisasjoner har meldt ifra om i flere tiår.

Virkeligheten i Norge i dag

Nedenfor har vi beskrevet noen få av de mange menneskerettighetsbruddene som har blitt påpekt:

Kommunale forskjeller

Det er store forskjeller mellom kommunene når det gjelder tjenester og tilbud, som f.eks. assistanse, og tilgang på et fullgodt skoletilbud. Det betyr at stedet du bor avgjør hva slags hjelp du får. Vi vet for eksempel at det er dyrere å få assistanse i noen kommuner enn andre, og at nabokommuner kan ha helt ulik praksis med tanke på hvordan de løser innbyggernes behov for praktisk bistand eller tilrettelegging.

Norges Handikapforbund har for eksempel vært i kontakt med flere medlemmer som har måttet avbryte studier etter å ha flyttet fra en kommune til en annen, fordi den nye kommunen ikke gir et tilstrekkelig assistansetilbud. Vi har også erfart at en del foreldre ser seg nødt til å flytte for å kunne gi barna et godt skoletilbud.

Utilgjengelighet

Samfunnet er i liten grad universelt utformet. Dette hindrer tilgangen til skoler, offentlige bygg, kulturinstitusjoner, valglokaler, arbeidsliv, offentlig transport og mye mer. Med trapper, terskler, manglende heis eller smale dører som hindrer framkomsten, innebærer det at store deler av samfunnet er avstengt for funksjonshemmede. Dette gjelder både butikker, skoler, kafeer og museer, legekontorer, busser, trikker og mye, mye mer. Og det skaper forskjeller mellom folk.

Utenforskap i skolen

Utenforskapet i skole og utdanning er stort. 64 % av unge bevegelseshemmede har bare grunnskole, dvs. fullfører ikke videregående skole, mot 27 % i befolkningen for øvrig. Dette er alvorlige tall, som viser forskjeller som både er graverende i seg selv og som peker på et



utenforskap som forsterker seg gjennom livet. Uten skolegang, ingen utdanning, og mindre utdanning minsker muligheten for å få jobb. Dette er særlig alvorlig i lys av at funksjonshemmedes utdanningsnivå er enda mer avgjørende for å få jobb enn andres. Utdanning lønner seg, med andre ord, men er foreløpig for lite oppnåelig for de fleste funksjonshemmede.

Lav sysselsetting

Under 40 % av funksjonshemmede er i jobb, mot over 70 % i befolkningen ellers. Og over 100 000 funksjonshemmede som ønsker jobb, står utenfor arbeidslivet. Dette er det mange og ulike grunner til, som for eksempel manglende universell utforming, tilrettelegging, utdanning og assistanse, som nevnt over. Men vi vet også at arbeidsgiveres holdninger til funksjonshemmede er en viktig faktor her. Undersøkelser viser at funksjonshemmede må søke på dobbelt så mange jobber som andre for å bli tatt i betraktning av arbeidsgiverne, selv når det er tydelig avklart at funksjonsnedsettelsen ikke er til hinder for å løse arbeidsoppgavene, og at søkeren er like godt kvalifisert for jobben som andre.

Brukere og ikke borgere

Funksjonshemmede blir sett på som syke og omsorgstrengende, som brukere av velferdssystemet og ikke som vanlige borgere i samfunnet, med rettigheter og plikter. Dette poenget har blitt trukket fram fra funksjonshemmedes organisasjoner, fra fagmiljøer og fra FN selv. Og som sagt, har det blitt framhevet at nettopp disse fordommene er rotårsaken til at menneskerettighetsbruddene får lov til å skje.

Oppsummert

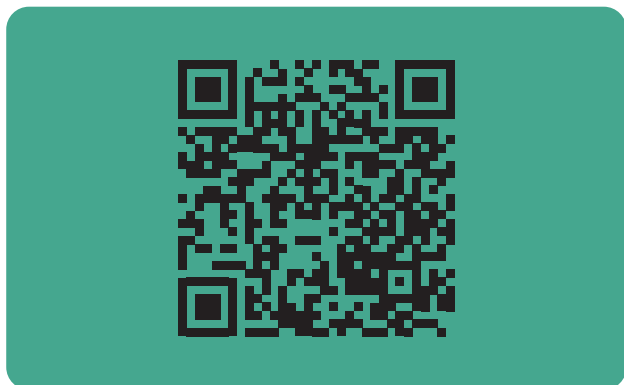
Funksjonshemmedes menneskerettigheter blir ikke oppfylt i Norge. Det vil si at norske myndigheter ikke oppfyller sine forpliktelser til å sikre at funksjonshemmede får innfridd sine menneskerettigheter, på lik linje med andre. Det er dermed et gap mellom rettighetene uttrykt i konvensjonen og virkeligheten, slik den beskrives av FN-komiteen, offentlige menneskerettighetsinstanser, omfattende forskning og funksjonshemmede selv.



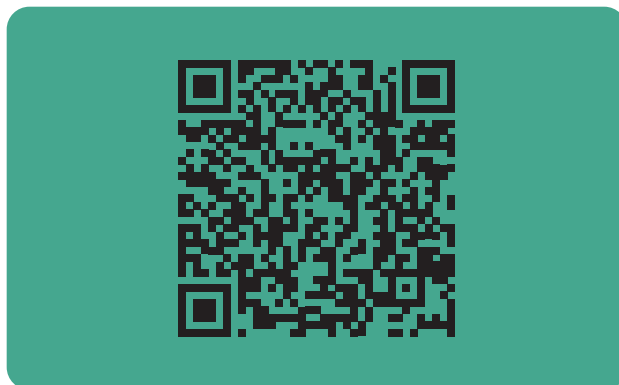
Aktuelle rapporter

Vi har samlet oversikt over lesestoff, hvis du vil lese mer om hvordan virkeligheten ser ut for funksjonshemmede i Norge i dag, med tanke på å få oppfylt grunnleggende menneskerettigheter.

Aktuelle rapporter:



Bufdirs nettsider om funksjonshemmedes levekår:



Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har samlet et stort materiale med tall og fakta som beskriver funksjonshemmedes levekår.

Refleksjonsspørsmål



Har du lært noe nytt om hvordan virkeligheten ser ut for funksjonshemmede i Norge i dag? Og i så fall – hva?



Hva tenker du om det store gapet mellom myndighetenes plikt til å oppfylle funksjonshemmedes menneskerettigheter og hvordan virkeligheten ser ut?

Fra vugge til grav – overalt i samfunnet



Menneskerettsbruddene som funksjonshemmede opplever, skjer gjennom hele livet og overalt i samfunnet – omfanget er massivt. Like alvorlig er det at vi ikke tenker på disse menneskerettsbruddene som brudd på grunnleggende menneskerettigheter, men som naturlig forskjellsbehandling. Vi har lært å se på funksjonshemmede som annerledes – som syke og hjelpetrengende. Dermed blir situasjonen allment akseptert.

Det er ikke alle utfordringer som kan defineres som menneskerettighetsbrudd i juridisk forstand. Likevel er det viktig å ha med seg hele utfordringsbildet når vi snakker om de alvorlige menneskerettighetsbruddene funksjonshemmede opplever, og viktigheten av å ta grep for å sørge for at rettighetene blir oppfylt. Vi vil også minne om at det er brudd på menneskerettighetene når myndighetene ikke tar tak i og følger opp den uretten som skjer.

Summen av alt er større enn hver enkelt episode

Hvert enkelt eksempel på menneskerettighetsbrudd er alvorlig nok. Det ser vi for eksempel i arbeidslivet, hvor det viser seg at funksjonshemmede jobbsøkere har bare halvparten så stor sjanse til å bli innkalt til jobbintervju, som andre jobbsøkere med nøyaktig like kvalifikasjoner. Et annet eksempel er fra skolen, der vi vet at dårlig tilgjengelighet gjør at mange bevegelseshemmede ikke kan gå på nærskolen sin. Dårlig tilgjengelighet gjør også tilgangen til eksempelvis legekontor, restauranter, biblioteker og butikker temmelig begrenset, og gjør det krevende, og til dels umulig, å reise med offentlig transport.

For den som lever med funksjonshindringer dreier det seg ikke bare om enkeltepisoder. Er man funksjonshemmet, opplever man som regel tilsvarende hindringer også i barnehagen, på fritidsaktiviteter, og i idrettslag, i offentlig transport, i høyere utdanning, i politikken og organisasjonslivet, i kontakten med hjelpeapparatet, og gjennom et altfor ofte mangelfullt tilbud fra dette apparatet. Ved hvert møte, hele tiden. Hindringene er der fra fødselen, gjennom barndom og ungdomstid, som ung voksen, i voksenlivet og i alderdommen.

Noen av de hindringene funksjonshemmede møter, er veldig synlige og massive. Et eksempel kan være at det er trapp opp til skolen som gjør at elever med rullestol ikke kommer inn. Andre hindringer kan være ganske subtile og vanskelig å få øye på, som når lærere ikke forventer det samme læringsutbyttet fra funksjonshemmede barn og unge som de gjør fra andre.

I sum blir menneskerettighetsbruddene hver enkelt opplever, ganske massive. Og dette har store konsekvenser for hvordan man kan leve livet sitt. For muligheten til å leve et fullverdig liv som barn, søsken, venn, kjæreste, elev og senere student, arbeidstaker, foreldre og besteforeldre. For livskvaliteten og for selvfølelsen. Det å bli begrenset overalt og hele tiden, er en stor byrde. Diskriminering, negative forventninger til og fordommer mot funksjonshemmede kalles ofte for funkofobi, og er svært belastende for den det gjelder.

Minoritetsstress

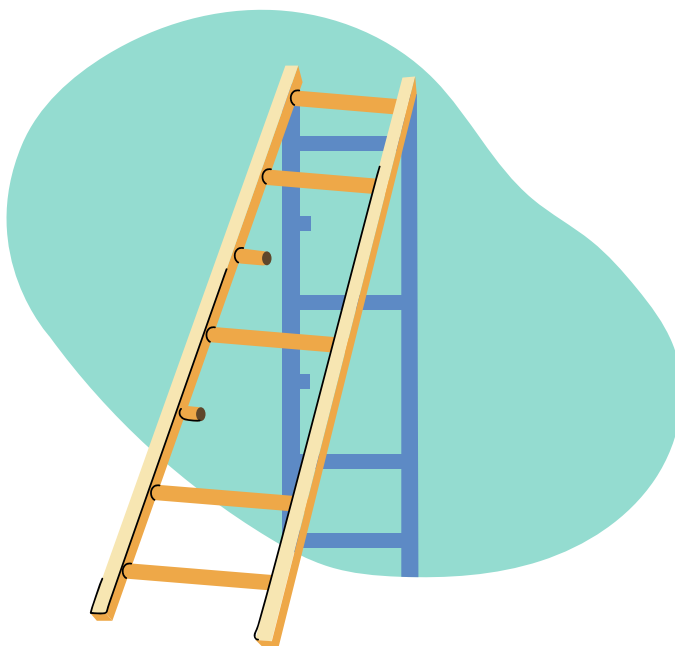
De siste årene har miljøer som jobber med diskriminerte grupper rettet fokus mot det som kalles minoritetstress. Minoritetstress defineres som en overopphopping av psykiske vansker blant minoriteter, og kommer av det å stadig oppleve stigma, fordommer og diskriminering fordi man er den man er, enten det gjelder etnisk eller religiøs bakgrunn, hudfarge, funksjonsnedsettelse eller andre kjennetegn man kan ha.

Undersøkelser viser at opplevd livskvalitet blant funksjonshemmede er betydelig dårligere enn i befolkningen ellers. Vi vet dessuten at veldig mange funksjonshemmede beskriver at det ikke er funksjonsnedsettelsen i seg selv som skaper de største problemene. Det er de hindringene man møter i samfunnet, som gjør det krevende å leve med funksjonsnedsettelse. Og det er nettopp kombinasjonen av fysiske hindringer, krevende kontakt med hjelpeapparatet og det å bli møtt med fordommer og stigma som gjør situasjonen vanskelig.

Mikroaggresjoner

Ofte kan det være slik at den eller de som gjør at funksjonshemmede opplever belastende situasjoner, ikke har som intensjon å hindre eller krenke noen. Hindringer kan skje utilsiktet, av mangel på innsikt og til og med i beste mening. Tanken er kanskje god når en lærer, for eksempel, lager et alternativt opplegg for en elev på skoletur eller i gymtimen. Men konsekvensen er ikke god for eleven, som opplever å bli satt på sidelinjen, og risikerer ikke å få fullverdig vitnemål. Det kan også være belastende å høre kommentarer som kanskje er ment godt, men som egentlig bare framhever hvor annerledes du er. Mange funksjonshemmede forteller for eksempel at de stadig får høre hvor flinke de er som kommer seg ut, når de utfører helt dagligdagse aktiviteter som ikke krever spesielle ferdigheter.

Krenkelser som ikke bunner i en bevisst hensikt, men kommer av vaner og fordommer, kalles for mikroaggresjoner. Mikroaggresjoner skiller seg fra direkte krenkende handlinger som trakassering, mobbing og fysisk vold. Men det er viktig å merke seg at selv om de er godt ment, fører også disse handlingene til at noen opplever ubehag og/eller får begrensninger i livet sitt.



Jeg blir lei meg, jeg føler jeg blir sett ned på og at livet mitt ikke er verdt å leve. Jeg syns jeg blir stakkarsliggjort, og det er vondt å høre at folk sier de ikke hadde klart å være i mine sko. Jeg føler meg som en annenrangs borger. Enten er jeg 'en helt' som går ute blant andre, eller så er jeg den de synes synd på. Jeg får aldri lov til å være et menneske, eller å være med selv. Hvis jeg sier jeg er fornøyd med livet mitt, så sier andre at jeg ikke bør være det.

(Kvinnelig informant, 25 år, synshemmet. Fra Fafo-rapport 2024:32, side 6)

Mikroaggresjoner er en stor utfordring, også samfunnspolitisk. Et av de viktigste ankepunktene fra FN til Norge går ut på at norske myndigheter overveiende omtaler funksjonshemmede som syke og hjelpetrengende og fokuserer på tiltak som setter funksjonshemmede i rollen som pasienter og brukere av hjelpeapparatet. Dermed blir forskjellsbehandlingen funksjonshemmede opplever allment akseptert.

Å tilhøre flere minoriteter – interseksjonalitet

Det å ha en funksjonsnedsettelse, dreier seg bare om en del av hvem du er. Vi har mange roller, tilhørigheter, identiteter og egenskaper, og det er ikke alltid slik at vi utelukkende passer inn i en enkelt gruppe. Sarah, som tar seg fram i rullestol, er også kvinne, og kan også tilhøre et muslimsk miljø, eller være skeiv – for bare å nevne ett eksempel. Det å tilhøre flere minoritetsgrupper samtidig kalles interseksjonalitet, og er ofte særlig belastende – du risikerer å møte diskriminering og fordommer på mange fronter samtidig, og kan falle mellom to stoler. Interseksjonalitet skaper livsbelastninger som det er viktig å være særlig oppmerksom på.

Refleksjonsspørsmål



Hva tenker du om at mange funksjonshemmede beskriver at det ikke er funksjonsnedsettelsen i seg selv som skaper problemer for dem?



Kan du komme på egne eksempler på funkofobi og mikroaggresjoner? Beskriv!

Funksjonshemmedes menneskerettigheter og hva vi ser

Fram til nå har vi vist at funksjonshemmedes menneskerettigheter blir brutt, og vi har også pekt på at disse menneskerettighetsbruddene ikke blir viet særlig mye oppmerksomhet. Mange av oss er ikke klar over forholdene, eller tenker ikke over at det er menneskerettighetsbrudd som skjer.

Menneskerettighetsbruddene vi ikke ser

Folk flest tror at funksjonshemmede i Norge ikke blir diskriminert. De vet ikke så mye om situasjonen, for eksempel når det gjelder tilgangen til offentlig transport. Samtidig er paradoksalt nok veldig mange opptatt av at funksjonshemmede skal bli beskyttet mot diskriminering.

Dette kom fram i en Fafo-undersøkelse fra 2016 om den norske befolkningens holdninger til ulike grupper i samfunnet, av forskeren Guri Tyldum ([Guri Tyldum Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge 2. utgave Fafo-rapport 2019:26](#)).

Kjersti Skarstad, som har skrevet doktorgradsavhandling, og deretter bok, om funksjonshemmedes menneskerettigheter, mener at vi har en tendens til å se på bruddene på funksjonshemmedes menneskerettigheter som naturlig og legitim forskjellsbehandling. Vi aksepterer at det skjer, fordi vi tenker at det bare må være slik. ([Kjersti Skarstad: Funksjonshemmedes menneskerettigheter, Fra prinsipper til praksis. Universitetsforlaget 2019.](#))

Forståelsen av funksjonsnedsettelse som feil med folk

Når vi tenker på funksjonshemmede, har det vært vanlig å fokusere på individets skade eller sykdom. Dette kalles for den medisinske forståelsen av funksjonsnedsettelse. Når vi bruker dette perspektivet fokuserer vi mest på feil og mangler, og som følge av det – på alt personen ikke kan, mestrer, evner og klarer. Og fra dette ståstedet aksepterer vi premisset om at dette mennesket, som vi har definert som syk eller skadet, heller ikke kan delta i de aktivitetene eller det fellesskapet som andre deltar i. Dette tenker man nærmest som naturgitt og noe som ikke kan endres. Og dermed gjenkjenner vi det heller ikke som menneskerettighetsbrudd når funksjonshemmede blir hindret i samfunnsdeltakelse.



Slike oppfatninger kan vi kjenne igjen som fordommer som mange har til funksjonshindrede. Fordommer dreier seg ikke bare om direkte mobbing, hets og hatprat, men også om å sette merkelapper på folk, uten å kjenne dem, eller ikke å stille de samme forventninger til dem som til andre. Vi plasserer folk i en bås basert på noen få ytre trekk. Vi ser først og fremst rullestolen som Marie bruker og definerer henne som rullestolbruker og tillegger henne egenskaper ut ifra det vi ser i stedet for å se mennesket Marie som bruker en rullestol for å bevege seg fra A til B.

Mange tar utgangspunkt i at det er veldig mye en person i rullestol eller en som er kraftig synshemmet ikke får til på grunn av funksjonsnedsettelsen. Ofte blir disse fordommene generalisert. Vi tenker at personen det gjelder, eller hele gruppen funksjonshemmede ikke kan gjøre det som andre kan – delta i arbeidsliv og utdanningsløp, stifte familie eller være aktiv i idrett, politikk eller kulturliv. Vi tenker at det er naturlig at Marie er uføretrygdet, fordi hun sitter i rullestol, helt uavhengig av hvilke evner og interesser hun har. Vi ser til og med mange eksempler i media og i sosiale medier på at enkelte mener at funksjonshemmede ikke kan forvente så mye av livet som andre, og krever for mye når de ber om å få lovfestede rettigheter innfridd.

De forestillingene om funksjonshemmede som vi snakker om her, finnes ikke bare i folks hoder. Disse fordommene har også i stor grad preget hva slags politikk myndighetene fører og hvilke tiltak og løsninger som settes i verk i samfunnet. Når man retter fokus mot feilen med folks kropp, blir løsningen deretter – på medisinske og kroppslige tiltak og ikke på hvordan vi kan innrette samfunnet slik at alle kan delta. Vi har blitt vant til å tenke at tiltak for funksjonshemmede handler om rehabilitering, hjelpemidler og særtiltak heller enn å sørge for at alle får de samme mulighetene til utdanning, jobb, et sosialt liv, medbestemmelse og alt annet som utgjør et fullverdig liv.

Den medisinske forståelsen av funksjonsnedsettelse er et resultat av store medisinske og tekniske fremskritt i forrige århundre. Disse fremskrittene gjorde det mulig å redde liv, behandle og bidra til bedre velferd for veldig mange mennesker. Det er veldig bra. Problemet er at perspektivet henger igjen i måten vi utformer tiltak på i dagens samfunn. Og det står til dels i motsetning til de humanistiske, demokratiske og menneskerettslige idealene som vi bygger samfunnet på i dag.

Den relasjonelle forståelsen av funksjonsnedsettelse

I flere tiår har funksjonshemmedes organisasjoner og forskere som har jobbet med samfunnsforholdene for funksjonshemmede, tatt til orde for at den medisinske forklaringsmodellen må erstattes av en relasjonell forståelse av funksjonsnedsettelse. En relasjonell forståelse av funksjonsnedsettelse går ut på at funksjonsnedsettelsen ikke først og fremst er en egenskap ved en person, men noe som oppstår i forholdet mellom personen og samfunnet hen lever i. Vi kan belyse dette med noen eksempler.

Mange av oss som lever i dag ville vært sterkt funksjonshemmet og hatt dårlige livsutsikter hvis vi levde for tohundre år siden. I et jordbruks- og industrisamfunn med dårlig utbygd helsevesen, lå du for eksempel dårlig an hvis du var kraftig nærsynt og/eller hadde astma. Du kunne fått vansker med å jobbe og forsørge deg. I dag, derimot, har briller og kontaktlinser blitt allemannseie, noen velger til og med å ta synskorrigerende operasjoner. Vi har god tilgang på astmamedisiner. Det samme gjelder for mange andre tilstander som kunne vært sterkt funksjonshemmende og til og med dødelige i tidligere tiders samfunn. Vi definerer dem ikke som sykdom eller funksjonsnedsettelse i dag. Vi tar for gitt at de av oss som har kropp med slike tilstander har mulighet til full livsutfoldelse og tilgang til alle samfunnets arenaer.

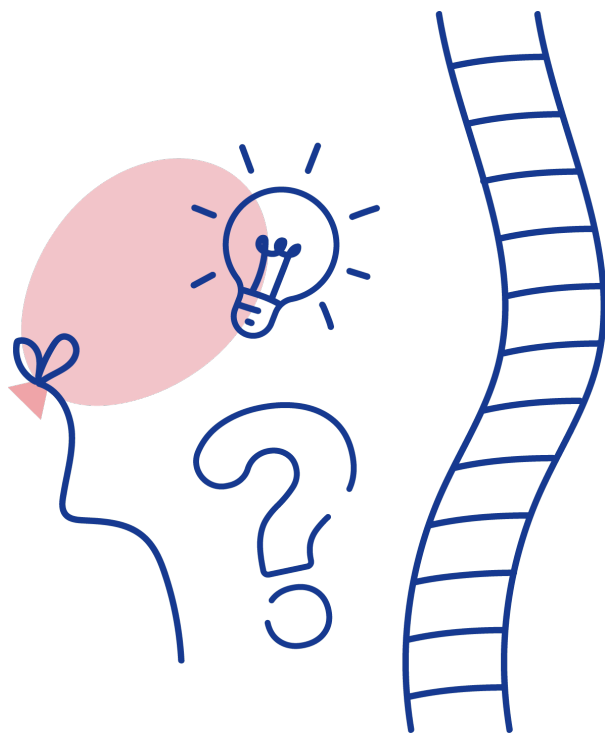
Hensikten her er ikke å bagatellisere de plagene som mange har. Poenget er å vise at den forståelsen vi har av hva som er sykdom og funksjonsnedsettelse avhenger av hva slags samfunn vi lever i, og er noe som kan forandre seg. Derfor er det også mer hensiktsmessig å rette oppmerksomheten mot samspillet mellom individ og samfunn når vi definerer hva funksjonsnedsettelse er. Og når vi skal lage løsninger, så kan og bør vi alltid se etter hva vi kan gjøre på samfunnsnivå slik at alle kan delta på en likeverdig måte.

Et menneskerettslig perspektiv på funksjonsnedsettelse

Konvensjonen om funksjonshemmedes menneskerettigheter gjør nettopp dette. Konvensjonen innebærer et paradigmeskifte, det vil si at den presenterer et nytt syn på funksjonshemmede. Den legger til grunn et menneskerettslig perspektiv på funksjonsnedsettelse. Konvensjonen sier tydelig at funksjonshemmede har akkurat de samme rettighetene som andre og at de skal beskyttes på lik linje med andres rettigheter. Videre sier konvensjonen at dette innebærer rettigheter på alle livsområder og i hele samfunnet. Den sier at funksjonshemmede, på lik linje med alle andre, har rett til å leve som frie og hele mennesker.

Med det innebærer konvensjonen en forståelse av funksjonshemming som en naturlig del av et menneskelig mangfold. Den legger til grunn at vi mennesker er ulike, men like mye verdt. Våre grunnleggende menneskerettigheter skal innfris, uavhengig av hva slags kropp vi har.

Denne måten å tenke omkring funksjonshemmedes rettigheter på, bygger også på tanken om at alle mennesker er gjensidig avhengige av hverandre og at rettigheter oppfylles ved at den enkelte får støtte fra fellesskapet. Slik kan vi bygge et samfunn der alle menneskers rettigheter blir innfridd – et demokratisk og humant samfunn.



Refleksjonsspørsmål:



Kan du huske å ha sett eksempler på en medisinsk forståelse av funksjonsnedsettelse?



Hva er de viktigste forskjellene mellom en medisinsk, en relasjonell og en menneskerettslig forståelse av funksjonsnedsettelse?



Hva tenker du at er konsekvensene av de perspektivene vi har på funksjonsnedsettelse? Både for den enkelte, og for samfunnet?

Hindringer i skoleløpet for funksjonshemmede elever

Er du elev med funksjonsnedsettelse møter du mest sannsynlig mange hindringer hver eneste dag, gjennom hele skoleløpet. Den manglende muligheten til en likeverdig skolegang er et av temaene FN har vært bekymret for, i sin vurdering av hvordan Norge oppfyller funksjonshemmedes menneskerettigheter.



Avstand mellom idealene og virkeligheten

CRPDs artikkel 24 sier at funksjonshemmede skal ha tilgang til utdanning på lik linje med andre, slik at de kan lære og utvikle seg i tråd med egne evner og interesser, og få utviklet sitt potensial fullt ut, både faglig og sosialt. Skolene har en plikt til inkludering og tilrettelegging. Ser vi på den praktiske skolehverdagen for funksjonshemmede elever, er det stor avstand mellom disse idealene og virkeligheten. Nedenfor kan du lese litt om de største utfordringene funksjonshemmede elever møter i skolen.

Manglende universell utforming

Alt for mange skoler har fysiske hindringer som gjør at elever med bevegelseshindringer ikke har tilgang til undervisningslokalene. Dette kan dreie seg om utilgjengelige inngangspartier, klasserom, lekeområder og gamle bygg uten heis, eller heiser som står. Slike hindringer fører til at mange elever ikke får mulighet til å gå på nærskolen sin, eller ikke får deltatt i undervisningen enkelte fag. Konsekvensen er at disse elevene mister kontakten med nærmiljøet sitt og/eller ikke får undervisning i alle fag.

Segregering

Funksjonshemmede barn blir ofte tatt ut av ordinære klasser og får undervisning i egne grupper eller på spesialskoler, enten fordi skolene ikke har lokaler som egner seg eller fordi man har samlet all tilrettelegging i egne skoler eller grupper. Denne måten å organisere skolegangen på kalles segregering.

Segregeringen kan være omfattende, som når man oppretter egne skoler eller skolefløyer for barn som trenger tilrettelegging, eller delvis, som når undervisning i enkelte fag organiseres for seg. Veldig ofte ser vi også at skoleturer, gym eller heimkunnskap for eksempel, ikke er tilgjengelig for funksjonshemmede elever.

Det at barn og unge med funksjonshemning ikke får delta i skolens vanlige aktiviteter, er veldig vanlig. Konsekvensen av at elevene blir tatt ut av fellesskapet med sine jevnaldrende, er at de mister verdifull lek og sosial læring. I tillegg mister de andre elevene muligheten til å oppleve et naturlig mangfold. Funksjonshemmede blir helt usynlige i skolen og i livet for øvrig. Det gjør at det får vokse fram fordommer.

Vi vet at segregeringen øker utover i skoleløpet, det vil si at stadig flere barn faller utenfor fellesskapet etter hvert som de blir eldre. Det å bli eldre, medfører dermed økt utenforskap.

Mangelfull tilgang på tilpassede læremidler

Tilpassede læremidler kan være alt fra kommunikasjons hjelpemidler, lydbøker, hjelpemidler for synshemmede og for eksempel tekniske hjelpemidler som døråpnere og trappeheiser. Slikt utstyr mangler altfor ofte når funksjonshemmede elever begynner på skolen, og det tar gjerne lang tid å få det på plass.

For eksempel hører vi ofte om at lærebøker på punktskrift ikke kommer før etter eksamen, og at heis ikke blir montert før flere år ut i skoleløpet. Elevene som trenger bøker med punktskrift eller heis for å delta i undervisningen, risikerer å miste undervisning og muligheten til å delta sosialt.

Lav kvalitet på spesialundervisningen

I Norge har elever som trenger tilrettelagt opplæring, rett til spesialundervisning. Flere undersøkelser viser dessverre at mange elever som får spesialundervisning får undervisning med altfor lav kvalitet. Kjente utfordringer er at lærerne har lave forventninger til elevenes evner og utviklingsmuligheter.

Barneombudet lanserte i 2017 rapporten «Uten mål og mening», som handler om spesialundervisningen, slik elevene selv opplever den. Rapporten viser store mangler ved spesialundervisningen i norske skoler. Elevene beskriver at de ikke får den tilretteleggingen de trenger av skolen. Elevene forteller også om lærere som ikke har god nok kompetanse, verken faglig, pedagogisk eller relasjonelt. Ofte legges lista altfor lavt med tanke på å sette mål for elevens læringsutbytte. Et eksempel som går igjen, er elever med spesialundervisning som bruker skoletimene til å steke vafler i stedet for å lære fag.

For liten tilgang på assistanse

Elever som trenger praktisk bistand for å få gjennomført skolehverdagen, har rett til assistanse, men det er altfor ofte vanskelig å få den assistansen man trenger og har rett til. Det fører til at elever som trenger ekstra oppfølging ikke får det, og dermed mister muligheten til å delta på den måten de ellers kunne ha gjort.

Mobbing

Funksjonshemmede barn melder oftere om mobbing enn andre barn og unge. De har også færre venner og lever mer isolert enn andre.

Manglende medvirkning

Flere rapporter om funksjonshemmede barns opplevelser i skolen peker på at elevene ikke blir involvert i avgjørelser om egen skolegang og skolehverdag, og de blir heller ikke hørt om hva de selv ønsker og trenger. Avgjørelser blir tatt over hodet på dem, basert på voksnes vurdering av hva som er best. Men hvordan kan man vite hva som er barnets beste når barnet ikke er hørt? Når man ikke har gjort seg kjent med elevenes interesser, framtidsønsker og trivselsfaktorer?

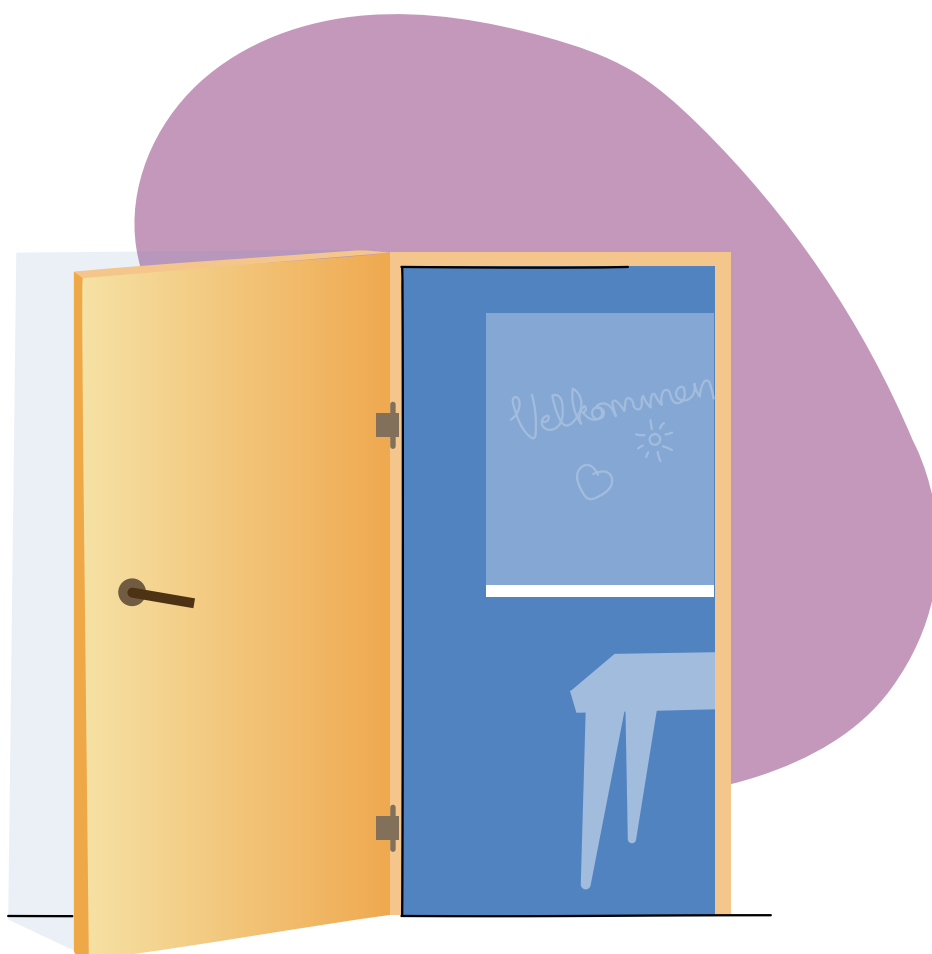
Her er noen typiske eksempler: Elever blir oppfordret til å ta valgfag eller linjevalg som de ikke interesser seg for, fordi skolen har laget et tilrettelagt tilbud i akkurat det faget eller på akkurat den linja. Elever får ikke være med på klasseset, fordi man forutsetter at de ikke kan eller ønsker å være med.

Store ringvirkninger

Ekskluderende utdanning får store ringvirkninger for den enkelte elev. Uten fullført skolegang og utdanning står man dårligere rustet til arbeidslivet, til å kunne forsørge seg selv og leve et fullgodt liv som voksen. Risikoen er stor for å falle utenfor samfunnet.

Vi hører ofte funksjonshemmede fortelle om store hindringer i skoleløpet. De forteller om fysiske hindringer og manglende tro på hva de kan klare, som har ført til at de ikke har fått undervisning i alle fag. Mange har fått høre at de kan regne med et liv på uføretrygd, og har mistet troen på at de har noe å bidra med. Som unge voksne opplever de å komme til kort med tanke på å få utdanning og jobb. Konsekvensen er at unge mennesker utdannes til et liv i fattigdom og utenforskap. Det er svært alvorlig for den enkelte, men også for samfunnet som helhet.

Denne praksisen er et brudd med FN-konvensjonens krav til inkluderende utdanning, og det er også en stor urett mot hver enkelt elev. Hver gang dette skjer, bidrar det til å opprettholde et samfunn som forskjellsbehandler og diskriminerer en gruppe mennesker.



Refleksjonsspørsmål:



Hva tenker du er den største hindringen funksjonshemmede elever møter i skolen?



Hvordan tror du segregeringen av funksjonshemmede elever påvirker samfunnet?

Kilder:

- [NOU 2023: 13 På høy tid](#)
- <https://ldo.no/content/uploads/2024/06/CRPD-Ombudets-rapport-til-FNs-komite-for-rettighetene-til-mennesker-med-nedsatt-funksjonsevne-2015.pdf>
- [Statistikk og analyse | Bufdir](#)
- [FN-komiteens rapport til Norge etter høringen i 2019](#)
- [Oppvekst med funksjonshemming – familie, livsløp og overganger. Jan Tøssebro og Christian Wendelborg \(2014\)](#)
- [Uten mål og mening - Elever med spesialundervisning i grunnskolen. Barneombudets fagrapport 2017.](#)
- [FRITID FOR ALLE – UTEN FORDOMMER. Fortellinger om fritid fra barn og unge med funksjonsnedsettelse. Redd barna-rapport 2021](#)

Alle barn er barn

Funksjonshindrede elever blir ofte oppfattet som annerledes. Som feil. Mange elever forteller at de voksne i skolen er mer opptatt av hva de ikke kan og klarer, enn hvilke evner og interesser de har. Ofte snakkes de om som elever med spesielle behov. Hva gjør denne tilnærmingen for elevenes muligheter til en likeverdig skolegang og til å få oppfylt menneskerettighetene?



Våre medlemmer forteller om en oppvekst og ungdomstid der de har blitt behandlet som annerledes gjennom hele skoleløpet. Vi hører ofte om hvordan de voksne har valgt løsninger som forsterker annerledeshet og utenforskap, som fører til meningsløshet, utmattelse og skam. Mange har blitt utelatt fra skoleturer, mat og helse, gymtimer og bursdager – de har mistet læring og kompetanse, og har gått glipp av fellesskapet i klassen eller på skolen sin.

Hva gjør det med en elev å bli isolert fra sine jevnaldrende venner i nabolaget og på skolen? Hva gjør det med en elev å bli plassert et sted hen ikke ønsker å være, med fag eller aktiviteter hen verken interesserer seg for eller har glede av? Å bli vurdert som annerledes og feil? Det fører ikke bare til skam og nederlag for elevene det gjelder, noe som er alvorlig nok. Når barn blir satt på sidelinjen i skolen innebærer det at grunnleggende menneskerettigheter ikke blir oppfylt. At de ikke får utviklet seg slik de kan, bør og har rett til.

Grunnleggende behov og rettigheter

I skolen brukes ofte begrepet spesielle (eller særskilte) behov om funksjonshindrede elever og elever som trenger tilrettelegging. Vi får ofte høre at spesielle behov er et nyttig begrep, fordi det peker på behovet for tilrettelagte løsninger – løsninger som kan være helt nødvendige for å sikre fullverdig skolegang. Det er imidlertid verdt å reflektere over om det å omtale elever som barn med spesielle behov kan være med på å redusere deres menneskeverd.

Når vi retter fokus mot det som er annerledes med disse barna, ser vi ikke at de har helt grunnleggende menneskelige behov, som alle andre.

Alle barn er barn. Elever med funksjonshindringer har akkurat de samme behovene som alle andre barn og unge i skolen. Grunnleggende fysiologiske behov, samt behov for trygghet, tilknytning og gode relasjoner, behov for å bli sett og lyttet til. Behov for å oppleve mening og mestring, læring og utvikling, frihet og selvbestemmelse, og det å være til nytte og kunne bidra i et fellesskap. Sist, men ikke minst – alle barn har evner, interesser og ressurser som de har rett til å få utviklet slik at de når sitt fulle potensial.

Det er disse behovene menneskerettighetene handler om. Vi må sørge for at alle elever får dekket sine grunnleggende behov. For at rettighetene skal bli oppfylt, er det noen ganger nødvendig å lage litt andre løsninger enn A4-standarden. Noen ganger må vi tenke litt annerledes, utenfor boksen. Men hvis disse løsningene skal være i tråd med menneskerettighetene, skal de være inkluderende.

Tilrettelegging for mangfold

Det er en stor fare forbundet med først og fremst å se den funksjonshindrede elevens feil og mangler, og det som er annerledes. Barnet blir innskrenket, og det gjør også de andre elevenes og de voksnes tanker om hva som kan være mulig å få til.

Mangfold handler om å se på forskjellighet som positivt og naturlig. Mangfold handler om å anerkjenne at vi har ulike kroppar, måter å bevege oss på og kommunisere. Noen er høye, andre lave, noen er smale, andre runde. Noen går på beina, andre bruker rullestol. Noen navigerer med synet, andre med hvit stokk. Noen bruker munnen til å snakke, andre bruker tegn eller talemaskin. Bare for å nevne noe.

En viktig del av retten til utdanning handler om å anerkjenne at «everyone has the ability to learn»*. Alle elever skal bli sett som hele mennesker, med evne til læring, og skal få støtte slik at hen kan nå sitt fulle potensial.

Vi kan lykkes hvis vi sørger for at alle elever blir møtt med respekt og kjenner seg verdsatt, inkludert og hørt. Hvis vi ser alle elevers unike styrker, talenter og evner. Hvis vi sier ifra når noen blir satt på sidelinjen og slår ned på urett.

En mangfoldig skole, er en skole der alle elever kan ha det bra og ha gode framtidsutsikter. Det er bra både for den enkelte eleven og for fellesskapet som helhet.



Hvilke ord skal vi bruke?

Funksjonshemmet, funksjonshindret eller person med funksjonsnedsettelse?

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon nevner ikke språk og begrepsbruk eksplisitt, men når vi retter søkelyset mot hvordan vi skal oppnå verdighet, ikke-diskriminering og respekt for forskjeller og mangfold, er språk og kommunikasjon et viktig element.

Språk er makt. De begrepene vi bruker om hverandre er med på å avgjøre hvordan vi kategoriserer hverandre i grupper. Ordene definerer oss og rangerer oss. Det er det viktig å huske på.

Språket vårt endrer seg hele tiden. De ordene vi brukte for 20, 50 og 100 år siden, er ikke de samme som vi bruker nå. I vår tid er vi gjerne opptatt av å uttrykke oss hensynsfullt overfor hverandre og særlig overfor minoriteter. Samtidig foregår det stadig hets, hat og mobbing digitalt og fysisk, hvor nedsettende ord og uttrykk brukes til å slå hverandre ned med.

Vi kan oppleve å ha en klar forståelse av hvilke ord og uttrykk som er klart krenkende, og hvilke som ikke er det, men alt det som er imellom kan være vanskelig å få tak på. Hatytringer er straffbart ifølge norsk lov, men det er langt fra alle krenkende ytringer som omfattes av straffeloven.

De fleste av oss setter pris på at degraderende begreper som krøpling og invalid, for eksempel, for lengst har blitt lagt bort. I stedet har vi fått uttrykk som funksjonshemmet, funksjonshindret og person med funksjonsnedsettelse.

Når vi snakker med folk utenfor organisasjonen, får vi ofte høre at det er vanskelig å vite hva man skal si, og at mange frykter å bruke feil ord. Heter det funksjonshemmet? Funksjonshindret? Handikappet? Nedsatt funksjonsevne?



I dette kursopplegget bruker vi for det meste uttrykkene funksjonshemmet og av og til funksjonshindret. Vi velger disse uttrykkene fordi de ikke retter fokus mot egenskaper ved enkeltindividet, mot skade eller sykdom, men mot hvordan barrierer i samfunnet hindrer noen i å leve livet sitt. Uttrykket nedsatt funksjonsevne unngår vi, nettopp fordi fokuset her er på folks evne – og av mange oppfattes som en skjev, degraderende og ofte helt feilaktig framstilling. Det at du bruker rullestol til å bevege deg fra A til Å, for eksempel, betyr ikke at du har nedsatte evner på andre områder. Likevel opplever vi gang på gang at det settes likhetstegn mellom en spesifikk funksjonsnedsettelse og personens evner på andre områder. Når vi skal omtale kroppslige eller kognitive egenskaper hos den enkelte, foretrekker vi uttrykket funksjonsnedsettelse, som vi opplever som mer nøkternt beskrivende.

Vi minner om at folk er forskjellige, og har helt ulike erfaringer og referanserammer. Noen opplever at behovet for beskyttelse mot diskriminerende språkbruk er stort og favner vidt. Andre, igjen, har et pragmatisk forhold til språket som brukes, eller er kanskje ikke så bevisste. Vi vil anbefale en hensynsfull og likeverdig språkbruk som uttrykker respekt for den eller de som blir omtalt.

Noen minoritetsmiljøer har laget egne ordlister med riktige ord og nei-ord. Slike lister kan være til god hjelp når vi ønsker å navigere riktig. Vi har ikke laget en slik liste i dette kursopplegget, fordi vi tror at det er viktigere at dere tør å snakke sammen om de menneskerettighetsbruddene funksjonshemmede opplever, enn at dere til enhver tid bruker de riktige ordene. Vi ønsker ikke at noen blir forhindret fra å delta i en viktig læringsprosess fordi de tier av redsel for å si noe galt.

I Norges Handikapforbund er vi bevisste på å bruke uttrykk som ikke er direkte krenkende, og oppfordrer alltid myndigheter, media og tjenesteutøvere som jobber med funksjonshemmede, om å uttrykke seg hensynsfullt. Samtidig er vi varsomme med å agere språkpoliti overfor den enkelte som selv har en funksjonsnedsettelse.

Vi har erfart at funksjonshemmede selv har ganske ulike oppfatninger av hva som er krenkende og ikke. Noen kan synes at det å bruke det mange i dag oppfatter som krenkende uttrykk, er å ta makta tilbake. Vi støtter folks rett til å definere seg selv, og vi støtter også dem som ikke vil bli snakket om med ord og uttrykk de opplever nedsettende.

En viktig huskeregel når vi snakker med mennesker som tilhører minoriteter, er at de selv skal ha definisjonsmakten når det gjelder måten de blir omtalt på. Og hvis du spør en du snakker med, som har en funksjonsnedsettelse, hva hen vil bli omtalt som, kan det hende du får et overraskende svar. Vi får i hvert fall ofte høre svar av typen: Du kan gjerne bruke navnet mitt.

Les også:

- [Fra vugge til grav – overalt i samfunnet](#)
- [Funksjonshemmedes menneskerettigheter og hva vi ser](#)



ØVELSER

Funksjonshemmedes menneskerettigheter

Hva er verst?

(Inspirert av Stopp Hatprat-bevegelsens oppgave med samme navn)

Gruppeoppgave

Dere trenger:

- Printer til å skrive ut kortene til Hva er verst?
- Saks
- Et bord til hver gruppe, til å spre kortene på
- Artiklene i NHFs undervisningsopplegg om funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon
 - Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon (CRPD)
 - CRPD – formål, definisjoner og grunnleggende prinsipper
 - Funksjonshemmedes rettigheter – overalt hele livet
 - Kort om virkeligheten for funksjonshemmede i dag
 - (sett inn lenker til aktuelle artikler)

Slik gjør dere:

Kortene til denne oppgaven inneholder eksempler på diskriminerende situasjoner, hentet fra media. Print ut like mange sett med kort som det er grupper. Klipp opp kortene, så det blir et kort på hvert ark.

1. Del deltakerne inn i grupper på fire til seks personer. Del ut et sett med kort til hver gruppe.
2. Gruppene skal nå rangere kortene i rekkefølge, etter hvilket eksempel de synes er verst. Diskuter hvorfor dere vil rangere eksemplene slik dere gjør. Vis til funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon, og pek på artikler i konvensjonen som er relevante.
3. Gruppene presenterer konklusjonene i plenum. Begrunn hvorfor dere har konkludert som dere har gjort.

NB! Dette er ikke en oppgave med en fasit. Hensikten er bevisstgjøring om gapet mellom rettigheter og praksis.



Nyheter

Bussen tok ham ikke med: – Utrolig krenkende

Chris Hushovd Eines (34) har ved flere anledninger opplevd at bussen bare kjører forbi. – Ikke blitt et mindre problem med årene, sier Handikapforbundet.



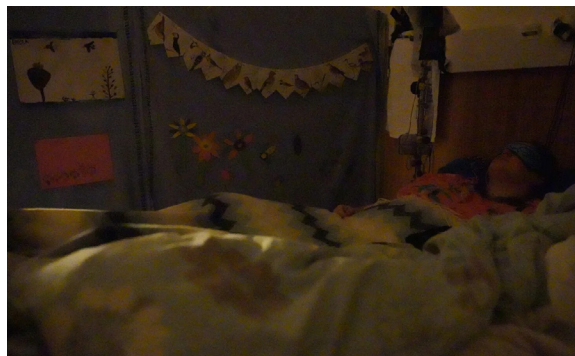
VONDT: Chris Eia Hushovd har ved flere anledninger opplevd at han ikke får være med bussen når han bruker rullestol. FOTO: Privat

Kilde: <https://www.agderposten.no/nyheter/i/y61K9R/bussen-tok-ham-ikke-med-utrolig-krenkende>

Nyheter

ME-syke Aurora (25) er tvunget til å bo på sykehjem

– Jeg blir sykere av å være her og jeg blir sykere av å ikke få riktig hjelp, sier Aurora Leigh Kobernus



Dette bildet lyver litt. Aurora ligger i et helt mørkt rom. Døren er så vidt åpnet slik at kameraet kan ta bilde med lang lukkertid. Fordi det kan være antydning til lys, bruker Aurora øyebind. Foto: ROLF PETTER OLAISEN / NRK

Kilde: https://www.nrk.no/stor-oslo/me-syke-aurora-_25_-er-tvunget-til-a-bo-pa-sykehjem-i-oslo-1.16085244

Nyheter

Amir Hashani (28) ble spyttet på fordi han er funksjonshemmet

10. mars sto 28-åringen med rullatoren sin og ventet på trikken da en mann kom bort til ham og sa at handikappede som ham burde vært døde.



BLE REDD: Amir Hashani tør ikke å gå ute alene etter han ble spyttet på på åpen gate søndag. (Arkivfoto: Geir Dokken)

Kilde: <https://www.handikapnytt.no/amir-hashani-28-ble-spyttet-pa-mens-han-sto-pa-gata/>

Nyheter

Er lei av å bli snakket til som om hun er et barn

Mari Bjurgren har Cerebral Parese og opplever ofte at folk snakker til henne som om de snakker til barn, eller når de skal rose en hund.



ØNSKER: Mari Bjurgren har et ønske hun håper alle tar til seg. – Snakk til oss slik du snakker til alle andre, sier hun. Foto: Martine Furulund / NRK

Kilde: <https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/blir-snakket-til-som-om-hun-er-et-barn-1.13839936>

Nyheter

Lena (29): – Jeg måtte være klar over at kommunen var pliktig til å kontakte barnevernet

Da Lena Horie ble mor, søkte hun om hjelp fra kommunen. Det ble starten på en to år lang kamp.



KJEMPER FOR ANDRE: Tobarnsmoren Lena Iren Horie vil opplyse samfunnet om holdningene som flere funksjonshemmede foreldre møter på. Foto: Privat

Kilde: <https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/mener-funksjonshemmede-foreldre-forskjellsbehandles-1.15231506>

Nyheter

Får høre at jeg er en byrde for samfunnet

Jeg driter i om noen sier jeg har «Menneskeverd», så lenge jeg fremdeles med jevne mellomrom får høre at jeg aldri burde vært født, skriver Guro Helene Sordalen fra Kragerø i dette leserinnlegget.



LESERINNLEGG

Guro Helene Sordalen

Partiet Sentrum

MENNESKEVERD: Man kan ikke snakke om menneskeverd og frihet, samtidig som man stemmer mot grunnleggende rettigheter og likestilling, skriver Guro Helene Sordalen. FOTO: NTB

Kilde: <https://www.varden.no/meninger/i/479zde/faar-hoere-at-jeg-er-en-byrde-for-samfunnet>

Nyheter

Får ikke den hjelpen han har krav på

– Det er klart ingen vil påta seg ansvaret for at en handikappet student ikke kan fortsette på studiene, sier Johannes Loftsgård

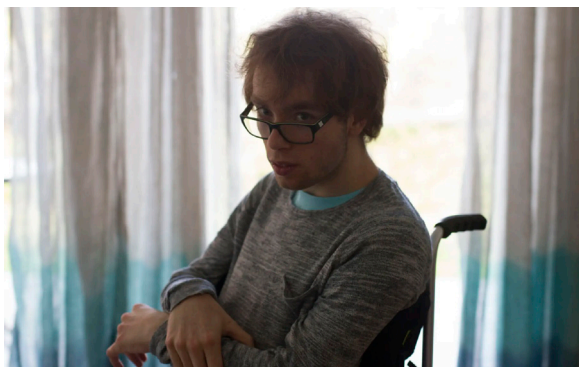


Foto: Linea Bancel

Kilde: <https://www.underdusken.no/nyheter/far-ikke-den-hjelpen-han-har-krav-pa/136141>

Nyheter

Sarah må søke på dobbelt så mange jobber som andre for å bli kalt inn til intervju

Hun blir forskjellsbehandlet fordi hun bruker rullestol, viser forskning. Selv dropper hun å ta det med i søknadene.



FRYKT: Sarah Naomi Lunner er bekymret for at hun ikke vil bli kalt inn til intervju, dersom hun opplyser om at hun bruker rullestol. Foto: Julie Helene Günther / NRK

Kilde: <https://www.nrk.no/ostfold/sarah-ma-soke-pa-dobbelt-sa-mange-jobber-som-andre-for-a-bli-kalt-inn-til-intervju-1.16319463>

Nyheter

Klassen skulle ta klassebilde – Mari (9) måtte vente utenfor

Mens resten av klassen tok klassebilde, måtte Mari (9) vente utenfor. Nå skal skolen undersøke hvordan det kunne skje.



UTENFOR: Mari (9) kom seg ikke til stedet for klassefotograferingen med rullestolen. Foto: Tom-Stian Karlsen/Askøyværingen

Kilde: <https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/klassen-skulle-ta-klassebilde-mari-9-matte-vente-utenfor/10468419/>

Nyheter

Får høre at jeg er en byrde for samfunnet

Rullestolbruker ble nektet ståplass på friluftskonsert: «En misforståelse» Først da han etterspurte lov hjemmelen for å nekte ham adgang, snudde arrangøren. Nå får Tom Atle Steffensen likevel oppleve tenoren Andrea Bocelli opptre på Bystranda i Kristiansand.



DISKRIMINERENDE: Tom Atle Steffensen (til venstre) reagerte sterkt da han først ble nektet å bruke ståplassbilletten han hadde kjøpt. Leder Freddy Ulvseth i NHF Agder er glad for at arrangøren tok til fornuft. (Foto: Ivar Kvistum)

Kilde: <https://www.handikapnytt.no/rullestolbruker-ble-nektet-staplass-pa-friluftskonsert-en-misforstaelse/>

Nyheter

Drømmejobben ryker på grunn av Navs pengemangel

Akkurat i det Magnus Segtnan Skjølberg skal starte i jobb etter utdannelsen, fikk han sjokkbeskjeden fra Nav: Staten har ikke penger til å gi ham funksjonsassistenten han trenger.



UFORSTÅELIG: Nyutdannede Magnus Segtnan Skjølberg fra Trondheim mener det er ubegripelig at en tom pott hos Nav skal stanse framtidsplanene hans. (Foto: Privat)

Kilde: <https://www.handikapnytt.no/navs-pengemangel-setter-stopper-for-drommejobben/>

Nyheter

Thomas blir ofte glemt igjen på toget

– Det er nedverdiggende, sier togpendleren.



Togpendler Thomas Myhre er avhengig av heis for å komme om bord på toget. Foto: Henning Rønhovde

Kilde: https://www.nrk.no/buskerud/rullestolbruker-thomas-_24_-opplever-store-utfordringer-som-togpendler-hos-vy-1.16272511

Ett skritt frem – en øvelse i ulikhet

Lag rollekort (kan nummereres med 1 og 2), fordel jevnt blant deltakerne. Gi deltakerne 3-5 minutter på å lese rollekortet. Når alle har lest ferdig, kan øvelsen starte. Åpne for spørsmål rundt gjennomføring og rollene underveis. Det er fint å reflektere litt over hvorfor man velger å ta/ikke ta et skritt frem.

Lesetips:

- Funksjonshemmedes rettigheter – overalt, hele livet
- Kort om virkeligheten for funksjonshemmede i dag
- Om forpliktelsene til en skole for alle.
- Hindringer i skoleløpet for funksjonshemmede elever.

Deltakere:

Man kan være like mange deltakere som roller vi har foreslått under, eller færre. Det er også lurt å ha med noen observatører, og en som er ordstyrer, og leser opp oppgaven og innspillene til slutt.

Rollekort: Alle går i 3 klasse på samme skole

- Du er en åtte år gammel jente som trives godt på skolen og som går på turn med flere av vennene dine fra klassen.
- Du er en åtte år gammel gutt som er glad i å spille fotball, og som gleder seg til å dra på skoletur til FFK-stadion.
- Du er en åtte år gammel jente som er glad i gym, særlig når dere får danse i gymtimen.
- Du er en åtte år gammel gutt som pleier å ta skolebussen sammen med vennene dine til skolen.
- Du er en åtte år gammel jente med Downs syndrom som har lyst til å gå på turn med flere i klassen, men ikke får være med på fellesopplegget.
- Du er en åtte år gammel gutt som sitter i rullestol og elsker fotball, men som ikke fikk være med på skoleturen til stadion fordi det ville bli for mye å ta hensyn til på utflukten.
- Du er en åtte år gammel jente med Cerebral Parese som liker dansing, men som får eget tilpasset opplegg der du sitter alene og gjør formingsaktiviteter, fordi det er lettere for skolen.
- Du er en åtte år gammel gutt som sitter i rullestol, som ofte kommer for sent til timen fordi skolebussen ikke alltid er tilgjengelig for rullestolbrukere.

Oppgave:

Deltakerne må lese godt gjennom kortet sitt, og sette seg godt inn i rollen sin, gjerne lage seg et bilde av hvem denne personen er, for eksempel ved å se for seg hvor man bor, venner, familie, osv. Still dere på en rett linje.

Ordstyrer presenterer noen påstander. Hvis påstanden er riktig for din rolle, skal du ta to skritt frem. Hvis påstanden ikke stemmer for deg, skal du bli stående der du er. Det er også med noen påstander der du kan ta utgangspunkt i hva du tror.

Knyttet til rollene:

- Ta ett skritt frem, hvis du går på turn sammen med de andre i klassen.
- Ta ett skritt frem, hvis du fikk være med på skoleturen til fotballstadion.
- Ta ett skritt frem, hvis du danset i forrige gymtime.
- Ta ett skritt frem, hvis du aldri har hatt problemer med å rekke skoledagen pga. utfordringer med skolebussen.

Øvrige påstander:

- Ta ett skritt frem, hvis du ikke føler at din skolehverdag er annerledes enn de andre elevenes.
- Ta ett skritt frem, hvis du kjenner at du får de samme mulighetene til lek og læring som de andre elevene.

Til slutt

Ordstyrer kan nå be de rollene som står foran snu seg rundt for å se på dem som står bakerst. Man kan eventuelt dele ut en premie til de/den som står lengst fremme.

Minn deltakerne om at den plasseringen de som står bakerst i rommet har, ikke er valgt av dem selv. De har blitt stoppet av hindringer på veien. De som står foran har fått større muligheter for å vinne løpet.

Inviter til en refleksjon:

- Er plasseringen til slutt rettferdig?
- Er dette resultatet i tråd med menneskerettighetenes krav om en likeverdig skolegang?
- Hva er konsekvensen av denne ulikheten for hvilke muligheter man har videre i livet og i samfunnet?
- Hva kan man gjøre for at alle elever skal oppleve like muligheter i skoleløpet? Og hvorfor er det viktig å gjøre det?



Du er en åtte år gammel jente som trives godt på skolen og som går på turn med flere av vennene dine fra klassen.

Du er en åtte år gammel jente med Downs syndrom som har lyst til å gå på turn med flere i klassen, men ikke får være med på fellesopplegget.

Du er en åtte år gammel gutt som er glad i å spille fotball, og som gleder seg til å dra på skoletur til FFK-stadion.

Du er en åtte år gammel gutt som sitter i rullestol og elsker fotball, men som ikke fikk være med på skoleturen til stadion fordi det ville bli for mye å ta hensyn til på utflukten.

Du er en åtte år gammel jente som er glad i gym, særlig når dere får danse i gymtimen.

Du er en åtte år gammel jente med Cerebral Parese som liker dansing, men som får eget tilpasset opplegg der du sitter alene og gjør formingsaktiviteter, fordi det er lettere for skolen.

Du er en åtte år gammel gutt som pleier å ta skolebussen sammen med vennene dine til skolen.

Du er en åtte år gammel gutt som sitter i rullestol, som ofte kommer for sent til timen fordi skolebussen ikke alltid er tilgjengelig for rullestolbrukere.

Enkel kartlegging av tilgjengelige skoler og uteområder

Hvorfor kartlegge skolenes tilgjengelighet?

FN-konvensjonen om funksjonshemmedes menneskerettigheter slår fast at funksjonshemmede barn skal ha tilgang til alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på lik linje med andre barn. Denne retten innebærer tilgang til inkluderende utdanning i nærmiljøet. FN-konvensjonen er også tydelig på kravet om fysisk tilgjengelighet.

Kravet om fysisk tilgjengelighet er også slått fast i Plan- og bygningsloven og likestillings- og diskrimineringsloven, som sier at bygg og uteområder som retter seg mot allmennheten, skal være universelt utformet, så framtidig dette ikke utgjør en uforholdsmessig byrde. Opplæringsloven sier at alle barn og unge har rett til å gå på nærskolen sin.

Til tross for at disse kravene er så tydelig lovfestet, er det mange barn som ikke får reell mulighet til å gå på nærskolen sin, men må gå på spesialskoler et annet sted. En viktig grunn er at skolene ikke er tilgjengelige.

En undersøkelse gjennomført av forskningsinstituttet IRIS på oppdrag fra Norges Handikapforbund i 2013 viste at nesten 80 % av norske skoler er utilgjengelige for mange funksjonshemmede. Selv om det har skjedd noen utbedringer siden den gang, er det fortsatt mange gamle bygg med svært mangelfull tilgjengelighet.

Vanlige barrierer er trapper, tunge dører, mangel på heiser og utilgjengelige toaletter. Det er store forskjeller mellom skolene – noen ligger i gamle bygg med lange trapper og høye terskler, mens andre nybygg har trinnfri adkomst og god tilgjengelighet.

Barn som ikke går på skole i nærmiljøet får færre venner i lokalmiljøet, og opplever et utenforskap som forsterkes gjennom livet. Skolebyggene brukes ofte også til fritidsaktiviteter og som valglokaler. Dermed stenges ikke barna bare ute fra undervisning og lek, men fra sosiale arenaer og demokratisk deltakelse. Det betyr at man ikke likestilles som borgere.

For å finne ut om skolen innfrir kravene til tilgjengelighet, bør man kartlegge egen skole, og undersøke om det finnes fysiske barrierer som stenger elever ute.

Hva er universell utforming og tilgjengelighet

Universell utforming handler om våre omgivelser, og at tjenester, informasjon og bygninger er utformet slik at de kan brukes av alle mennesker, uten hjelp av andre. Eksempler på universell utforming i skolen er:

- Bygget har trinnfri hovedinngang og inngang til alle rom, brede døråpninger og tilgjengelige toaletter. Dette gjelder også fellesrom som gymsal, sløydrom, skolekjøkken, SFO-rom, lærerværelse m.m.
- Bygg med flere etasjer har heis til alle etasjer og heisen er ikke låst.
- Uteområder og lekeplasser er tilgjengelige og med et dekke som det er mulig å ta seg fram på med rullestol.
- Universell utforming handler også om belysning, lyd, informasjon, inneklima og mye annet.

Universell utforming skal hindre at personer med funksjonsnedsettelse blir diskriminert, og sørge for alle kan delta i samfunnet på lik linje.

Universell utforming må ta utgangspunkt i at mennesker er forskjellige og har ulike behov. Universell utforming skal være likeverdig, og handler om at alle skal kunne bruke den samme hovedløsningen, f.eks. inngangspartiet til en skole, butikk, toget, legekantoret og flyplassen.

Tilgjengelighet er ikke det samme som universell utforming. Universell utforming er mer enn tilgjengelighet. Tilgjengelighet betyr at man kan bruke bygget eller bussen, hvis man får hjelp til å legge ut rampe, eller går inn bakveien. Det betyr at man aksepterer at noen bruker en annen løsning enn hovedløsningen, at man velger en særløsning som ikke er likeverdig.

Individuell tilrettelegging tar utgangspunkt i å lage løsninger for den enkelte. Det kan være nødvendig å kombinere universell utforming med individuell tilrettelegging, for eksempel på badet i eget hjem eller ved tilpassing av arbeidsplassen. Universell utforming er likevel et klart mål – og krav. Tilrettelegging er løsninger man velger i tillegg, ved behov.

Sjekklisten

Vi har laget en enkel sjekklister som gjør det lett å hente frem eksempler fra deres egen skole. Sjekklisten gjelder først og fremst fysisk tilgjengelighet for rullestolbrukere, og er kun ett av flere aspekter som må være på plass for at man skal kunne skape et mangfoldig miljø på skolen. For en grundigere kartlegging bør kommunen selv gjennomgå alle forhold som gjelder universell utforming når det gjelder flere forhold – som lys, lyd, informasjon, inneklima og annet.

Vi anbefaler å bruke kartleggingsskjemaet for å gjennomgå det fysiske miljøet hos dere. Ved gjennomgang kan det være lurt å:

- Være to personer, hvorav en av de som gjennomgår kartleggingen er en person som sitter i rullestol. Hvis dere ikke kjenner noen som bruker rullestol, kan man ofte få låne fra lokale hjelpemiddelsentraler. NB! Ikke la den som kjører rullestol få hjelp av en som ikke kjører rullestol – det er viktig å teste hvordan barrierene oppleves i virkeligheten.



- Ta bilder av både dårlige og gode eksempler. Bilder er god dokumentasjon, og kan skape økt bevissthet.
- Vær særlig oppmerksom på om det brukes separate løsninger som gjør at elever skilles ut fra medelever f.eks. ved å måtte bruke en annen inngang eller andre rom enn de andre.

Vi anbefaler heftet Tilgjengelige bygg og uteområder - Norges Handikapforbund (nhf.no) som ressurs i kartleggingen.

Tips til andre gode nettressurser

Vil du lære mer om universell utforming? Eller gjøre andre oppgaver? Da kan vi anbefale disse nettressursene:

- Universell utforming - Norges Blindforbund (blindforbundet.no) – om UU i forhold til syn.
- Universell utforming (mr-akademiet.no) – workshop med dokumentasjon av universell utforming.
- KS heftet “Nyttig for alle, nødvendig for noen” med noen gode eksempler presentert.
- Riksantikvaren her flere gode eksempler på at gamle verneverdige bygg kan tilpasses. Universell utforming - Riksantikvarens eksempelsamling (ra.no)
- Menneskerettighetsakademiets øvelse om universell utforming

SKOLER OG UTEOMRÅDE

Sjekkliste for enkel kartlegging av fysisk tilgjengelighet.

Fagressurs i kartleggingen: Heftet Tilgjengelige bygg og uteområder - Norges Handikapforbund (nhf.no).



Skole:

Fylt ut av:

Kommune:

Dato:

Sjekkpunkt	Kryss av:		Merknad
	Ja	Nei	
Har skolen parkeringsplass for bevegelseshemmede nær inngangen? (mindre enn 20 meter fra inngang)			
Er adkomsten til inngangen tilgjengelig? (fast dekke, trinnfri, flatt/svak stigning)			
Er uteområdene trinnfrie og tilgjengelige for rullestolbrukere?			
Er lekeplassen tilgjengelig?			
Er hovedinngangene tilgjengelige? (NB! samme innganger som andre elever bruker)			
Er inngangsdørene brede nok og lette å åpne (plant felt minst 1,5 x 1,5 m, fri bredde minst 86 cm, under 3 kg trekkraft)			
Har skolen trinnfrie korridorer og fellesarealer (maks terskelhøyde 2,5 cm)			
Har bygget heis med innvendig mål minst 1,1 x 1,6 m (hvis skolen har to etasjer) eller minst 1,1 x 2,1 m (tre etasjer eller mer)?			
Er heisdøren lett å åpne?			
Er det mulig å komme inn i ordinære klasserom med rullestol?			
Er det mulig å komme inn i spesial-/aktivetsrom med rullestol?			
Er toalettet tilgjengelig og dimensjonert for rullestol? Er det satt opp støttehåndtak?			

Historier om ekskludering

Gruppeoppgave

Denne øvelsen er bygget opp rundt noen historier om utestenging i skolen. Vi inviterer dere til å diskutere historiene med utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Hva sitter du igjen med etter å ha lest/hørt disse historiene?
- På hvilken måte tenker du at de hendelsene eller situasjonene som blir beskrevet, bryter med menneskerettighetene? Vis til aktuelle artikler i funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon.
- Hva kunne skolen/e ha gjort annerledes?
- Har du forslag til noe elevene kunne ha bidratt med?
- Lesetips:
 - Funksjonshemmedes rettigheter - overalt, hele livet
 - Hindringer i skoleløpet for elever med funksjonsnedsettelse.

1. Amandas historie

Mitt navn er Amanda, og dette er min historie. Jeg ble født som eldste jente i en søskenflokk på tre, i ei lita bygd der alle kjenner alle. Oppveksten min husker jeg som trygg og god.

Da jeg skulle begynne på skolen, fikk foreldrene mine spørsmål om jeg burde gå på spesialskole. Men hva blir konsekvensen hvis du tar noen ut av nærmiljøet? Da hadde jeg som barn mistet forankringen på mitt eget hjemsted, og den tryggheten dette gir. Jeg ville ikke kjent mine jevnaldrende, og de og andre folk i byga, ville ikke kjent meg.



Foreldrene mine tok valget og kampen om å få la meg få gå på min egen nærskole. Noe jeg i dag, er glad for at de gjorde. Jeg var en naturlig del av klassen, både i undervisningen og i friminuttene.

Jeg visste ingenting om at det at jeg fikk den samme skolegangen og det sosiale livet som de andre elevene, er en grunnleggende menneskerett. Jeg visste heller ikke at altfor mange funksjonshemmede opplever at disse rettighetene blir brutt.

Utfordringene begynte på ungdomsskolen. Særlig ble gymtimene etter hvert et gjentakende problem. Dette er timer som blir en sosial arena der samtalene blir friere, og det lages avtaler om å treffes etter skoletid. Får du ikke muligheten til å delta her, faller du fort utenfor. Noe som delvis også var konsekvensen for min del.

I 8. klasse ble jeg plutselig tatt ut av undervisningen for å bli plassert i eget rom der jeg skulle øve på rettskriving på en datamaskin. Jeg? Som aldri har hatt problemer med rettskriving?

For en del funksjonshemmede elever, stopper faktisk utdannelsen etter 10. klasse. For meg var ikke det et alternativ. Men på videregående opplevde jeg at en lærer tok meg til side og sa rett ut at jeg aldri burde gått i ordinær skole, men heller gå på spesialscole som var tilpasset «slike som meg». Men nå har jeg blitt såpass herdet at jeg tør å si ifra. Si ifra om at dette ikke er greit.

Jeg har etter hvert fullført skole og utdanning, og har i dag i en jobb jeg stortrives i.

Min historie har endt bra, men det har ikke kommet av seg selv. Det har vært mange, lange kamper, og flere vil det sannsynligvis bli.

Som funksjonshemmet og rullestolbruker, blir mange kvaliteter jeg har, hvisket ut. Rullestolen og funksjonsnedsettelsen får fokus, og andre kvaliteter kommer i bakgrunnen. Jeg ser på meg som en hyggelig og omgjengelig person. Intelligent og målrettet. Men hva hjelper det, når andre ser på meg og andre funksjonshemmede som rare og dumme. Som noen med dårlig livskvalitet og uten en framtid? For er det virkelig slik?

Funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon sier helt tydelig at funksjonshemmede skal ha de samme grunnleggende rettighetene og mulighetene som alle andre. Vi skal kunne delta på alle arenaer i samfunnet. Dette er fine idealer, men i praksis blir menneskerettighetene brutt hver eneste dag. Ikke bare i skolen, men overalt i samfunnet og gjennom hele livet. Men det er det ikke så mange som vet.

Jeg vil at flere skal lære om menneskerettighetene, og hvordan virkeligheten ser ut. Derfor har jeg vært med på å lage dette kurset, med lesestoff og øvelser. Jeg håper det kan være med på å gi deg noen nye tanker!

2. Skoleskirenn

Då det var skoleskirenn på barneskolen, vart eg kvart år send ut i ei lita løype for meg sjølv, ved siden av den vanlige løypa. Ei lita løype der jeg gikk rundt helt aleine. Lærarar og enkelte foreldre stod rundt løypa og heia, mens eg stavra meg fram, det eine beinet kortare enn det andre (...) Der hangla jeg meg fram, men det tyngste med turen var ein skam så stor at det knapt var plass til henne i barnekroppen. Eg var så aleine og klønete i løypa, og alle såg meg på mitt mest usikre og sårbare. Skamma hang over heile meg. Etterpå, når pokalar vart delte ut, vart eg alltid ropt opp som ein vinnar. Heller ikkje då fikk eg vere i fred. Namnet mitt vart sagt høgt, eg måtte halte meg fram og ta imot pokal, for eg var vinnar i ei klasse som bare var for ein. (...) I denne kortare, meiningslause løypa skulle eg vere vinnaren. Kvart jævla år. Kvifor kunne eg ikkje heller fått ein jobb i arrangementet av rennet, tatt tidene, skrive ei tale, gjort noko eg faktisk kunne få til? Det er ikkje til å forstå. Eg hadde gode evner eg kunne fått vise fram til dei andre og for foreldra som kom

for å sjå på. Folk kunne ha klappa for noko eg faktisk fekk til. [...]

Fra Bjørn Hatterud: Mjøsa rundt med mor – ei livsreise. Samlaget 2020

Foto: Agnete Brun



3. Martine Eliasson – ei lita jente med store drømmer

Jeg var ei lita jente med store drømmer, høye ambisjoner og klare mål. Når jeg ble stor, skulle jeg å bli statsminister. Jeg skulle bestemme hvordan samfunnet skulle være – akkurat som jeg bestemte hjemme. Men da jeg begynte i barnehagen, endret det seg. De voksne hadde satt merkelapper på meg som skulle definere hvem jeg var og hva jeg skulle bli. Jeg ble for dem et barn med spesielle behov, et barn som trengte ekstra omsorg, et barn som skulle snakkes om, men aldri til – bare fordi jeg satt i rullestol. Jeg kjente meg annerledes. Jeg kjente meg som et objekt med produksjonsfeil og gjennom oppveksten skammet jeg meg unødvendig mye. Jeg skammet meg fordi jeg ikke fikk ha gymtimene sammen med de andre i klassen, men måtte trene på treningsrommet sammen med assistenten min. Jeg skammet meg da jeg ikke fikk gå på turn med vennene mine, men gikk på malerverksted, fordi jeg fikk høre at det passet bedre for sårne som meg. Jeg skammet meg da jeg ikke kom meg ned til ungdomsklubben, fordi de ikke hadde en rampe. Jeg skammet meg da jeg måtte ha med mamma på klasseturer, fordi jeg ikke fikk assistent. Hver gang jeg møtte disse barrierene - fikk jeg et slag i magen og en tro på at det var noe galt med meg.

Fra forordet til Martine Eliassen i Fritid for alle - uten fordommer. Redd barna 2021



4. Utdrag fra Mikkel Øyens Idiotene

De hjelper ham opp etter at de har spent ben på ham. Holder ham oppe etter at de har slengt ham mellom veggene. Henter krykkene som ble sparket vekk. Lar ham bruke tiden han trenger bort til den elektriske rullestolen, småprater med ham mens han fester krykkene til stativet, kaller ham kompis og gir ham kameratslige klapp på skulderen, som er øm etter at han ble dyttet inn i murveggen. Nå står de rundt ham, ser ham gjøre seg klar for å komme seg vekk, de er ikke truende, ikke angrende, ikke lattermilde, de har latt ham falle og hjulpet ham opp igjen.

Fra Mikkel Øyen, Idiotene, side 81. Cappelen Damm 2024



5. Mitt barn har ikke «spesielle behov». Hun har menneskelige behov.

Av Christina Pettersen, først publisert i Aftenposten 10. oktober 2022 ([Mitt barn har ikke «spesielle behov». Hun har menneskelige behov. \(aftenposten.no\)](https://www.aftenposten.no))

Datteren vår får ikke en likestilt skolehverdag. Det gjør vondt å se på.

Tusenvís av barn har begynt på skole denne høsten. Blant dem er også barn med fysiske funksjonsnedsettelse. Dessverre møter mange av disse barna skolebygg som fører til ekskludering.

For de aller fleste foreldre er det knyttet spenning til når barna skal begynne på skolen. Som mor til en seksåring som er avhengig av rullestol, har jeg vært litt ekstra spent. Jeg må innrømme at møtet med en ny skolehverdag har vært vanskelig.

Lovfestet rett

Alle barn har en lovfestet rett til å gå på sin nærscole. Loven slår også fast at alle elever skal kunne benytte skolebygget og skolens uteområde, og at enkeltgrupper ikke skal skilles ut med spesialtilpassede løsninger.

Vi ser nå at datteren vår ikke får en likestilt skolehverdag. For eksempel er korridoren de andre

barna går gjennom til gymsalen, ikke fremkommelig for henne, og hun må ta en annen og mer kronglete vei. I skolegården finnes det ingen lekeapparater hun kan bruke, selv om den nylig er oppgradert. Som mamma gjør det vondt å se på.

Jeg må innrømme at møtet med en ny skolehverdag har vært vanskelig

Ikke unik situasjon

Mitt barn har ikke «spesielle behov». Hun har menneskelige behov. Og hun har den samme rett, og plikt, til å være på skolen som alle andre barn.

Vår situasjon er ikke unik. De færreste skolene i Norge er universelt utformet – kun 35 prosent, viser en rapport fra Unge funksjonshemmede fra 2021. Samtidig mangler mer enn 80 prosent av skolene planer og tiltak for å bli universelt utformet.

I dag er prosessen for å få byggene tilpasset funksjonshemmede i de fleste tilfeller reaktiv: Skolene venter med å kartlegge tilpasningsbehov til de får en elev med funksjonsnedsettelse på klasselisten.

Vår dialog med skolen startet allerede for to år siden – initiert av oss. Det har aldri vært koblet på noen med byggeteknisk kompetanse. Skoleledelsen er imøtekomende, men de eier hverken bygget eller har spesialkompetanse.

Nyheter

Mitt barn har ikke «spesielle behov» Hun har menneskelige behov.

Datteren vår får ikke en likestilt skolehverdag.
Det gjør vondt å se på.



Dessverre møter mange barn med fysiske funksjonsnedsettelse skolebygg som fører til ekskludering, skriver Christina Pettersen. Hun er mor til en seksåring som er avhengig av rullestol. Foto: Privat

Kilde: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/2B8akx/mitt-barn-har-ikke-spesielle-behov-hun-har-menneskelige-behov>

Må leve med midlertidige løsninger

Den reaktive måten gjør at det ikke tenkes ut helhetlige løsninger. Slik blir ofte det enkelte barnet prøvekanin for skolen – og løsningene et lappeteppe.

Dagens praksis gjør også at disse barna ofte må leve med midlertidige løsninger i måneder før skolen møter de lovfestede kravene. Dette fører til ekskludering.

Elever får ikke vært med i gymtimen fordi de ikke kommer til, eller blir stående og se på de andre leke i skolegården. Det rammer også de voksne: foreldre som ikke kan hente barnet sitt, eller skoler som indirekte kan velge ikke å ansette kvalifiserte personer.

Bufdir har laget et veikart for hvordan skolene kan bli universelt utformet innen 2030.

Ja, skolen må ta ansvar. Men de kan ikke gjøre noe uten økonomisk støtte fra kommunen, en støtte som igjen må bevilges fra staten. I statsbudsjettet ser vi fortsatt ingen midler til å realisere dette veikartet. Det er på høy tid at dette prioriteres.

Jeg ønsker meg en skole der alle barn får lov til å være barn, som ansetter personer ut ifra kompetanse – og der alle i nærmiljøet er like velkommen.

Mangfold, inkludering og kampen mot mobbing skal stå sterkt i skolen. Skolen har en unik posisjon og påvirkningskraft til å endre holdninger til funksjonshemmede.

Det er umulig så lenge byggene ikke er tilgjengelige for alle.

Tilleggsoppgave

Ønsker dere å jobbe videre med denne metoden? Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har laget et godt oppgavesett med case. Her blir dere presentert for tenkte elevsituasjoner og får i oppgave å diskutere om disse er i tråd med menneskerettighetenes beskrivelser av inkludering. Hvis ikke: Hva kan man gjøre for å sikre inkludering.

Oppgavene er tilgjengelige på Bufdirs nettsider: [caser-utdanning.pdf \(bufdir.no\)](https://caser-utdanning.pdf(bufdir.no))



Noen ungdommer i nærmiljøet vårt

(Etter modell fra Menneskerettighetsakademiet:
Noen mennesker i byen vår (mr-akademiet.no))

Oppgavene bør gjennomføres i gruppe(r).

1. Heng opp bildene av personene på veggen.
2. Les gjennom artiklene i NHF-opplegget som handler om funksjonshemmedes menneskerettigheter og menneskesyn:
 - Funksjonshemmedes rettigheter – overalt, hele livet
 - Kort om virkeligheten for funksjonshemmede i dag
 - Fra vugge til grav – overalt i samfunnet
 - Funksjonshemmedes menneskerettigheter og hva vi ser
 - Hindringer i skoleløpet for funksjonshemmede elever.
3. Lederen deler ut en, to eller tre post-it lapper til hver deltaker, der det står skrevet en tilhørighet, egenskap, eller interesse (se forslag på neste side).
4. Deltakerne får nå i oppgave å feste lappene på «personene». Det er ikke lov å feste flere lapper på samme «person». Når en deltaker skal feste en lapp og «personen» allerede har flere lapper på seg, er det viktig at deltakeren leser disse før hen fester sin lapp. Lappene bør ikke være ulogiske og gjensidig utlukkende. En person kan for eksempel ikke både gå på ungdomsskolen og videregående skole. (Hvis dette likevel skjer, kan lederen, når de snakker om «personene» i plenum etterpå, ta bort eventuelle «ulogiske» lapper og feste den på en av de andre).
5. La deltakerne bruke tid på å feste lappene. Etter hvert som «personene» får egenskaper, interesser og tilhørigheter, trer tydeligere mennesker frem. Når alle deltakerne har festet sine lapper, setter alle seg tilbake i ringen.
6. Diskuter hvorfor dere ser for dere at de ulike personene har disse egenskapene eller interessene. Reflekter over om dere har grunnlag for å tillegge personene disse egenskapene eller interessene.
7. Refleksjon til slutt. Tenk over hvordan dere har beskrevet personene ut ifra dette utsagnet:

Det er naturlig for oss mennesker å kategorisere – det gjør det enklere å forstå verden. Men de båsene vi setter folk i kan fungere som et viskelær som overskygger andre menneskelige ressurser eller kvaliteter. Da oppstår det en fare for diskriminering.

Har dere eksempler på at vi setter folk i bås og ikke ser hele mennesket, og at det fører til diskriminering?



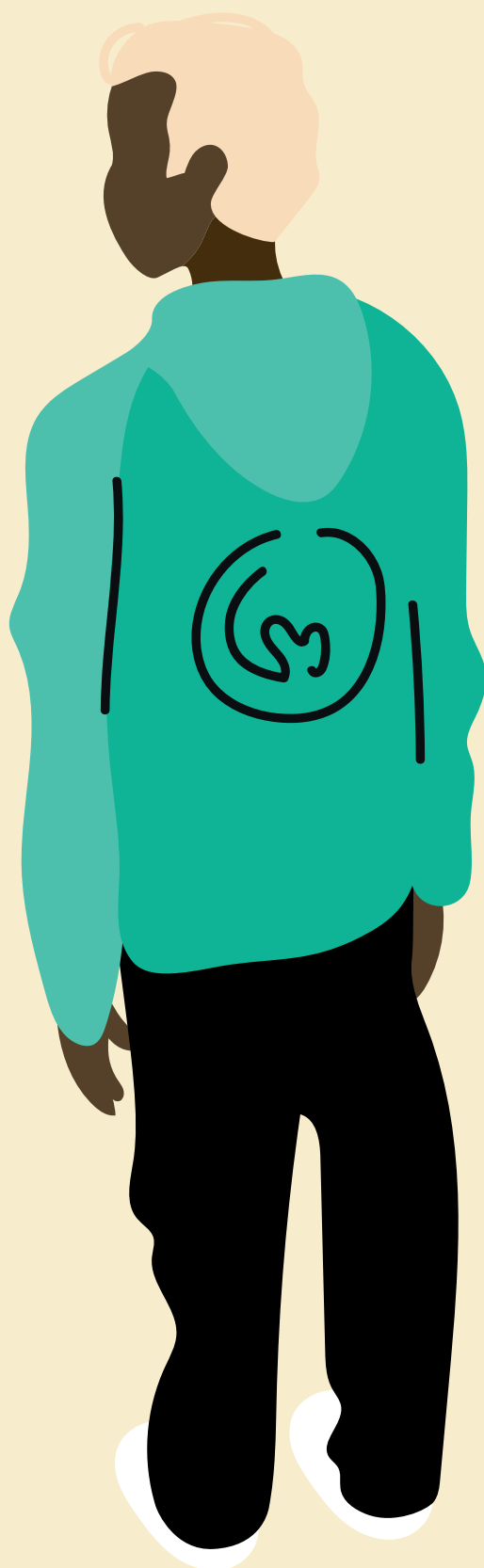












FORSLAG TIL EGENSKAPER/INTERESSER:

Finn gjerne på flere selv

Egenskaper:

- Sosial og sprudlende
- Sterk rettferdighetssans
- Kreativ
- Rolig og ettertenksom
- Sjenert og stille

Interesser:

- Idrett og friluftsliv
- Henge med venner
- Politisk engasjert
- Dataspill
- Kunst og kultur

Drømmer:

Vil bli lege
Vil jobbe med noe kreativt
Har mistet troen på framtida
Vil jobbe med mennesker
Vil bli sin egen sjef

Andre kjennetegn:

Høy
Kjører rullestol
Muskuløs
Ofte sliten
Har en synshemming

Elevstatus:

Ungdomsskole
Videregående yrkesfag, bygg og anlegg
Videregående, studiespesialisering
Videregående, musikk, dans og drama
Har sluttet på skolen

Sjekk gjerne også ut Menneskerettighetsakademiets
øvelser om gruppedannelse og identitet:

Prikker og grupper
Identitetsøvelsen

Hvilken rettighet er viktigst?

Gruppeoppgave. Inspirert av Menneskerettighetsakademiet:
Hvilken frihet er viktigst? (mr-akademiet.no)

Arkene på neste side viser eksempler på ulike rettigheter.

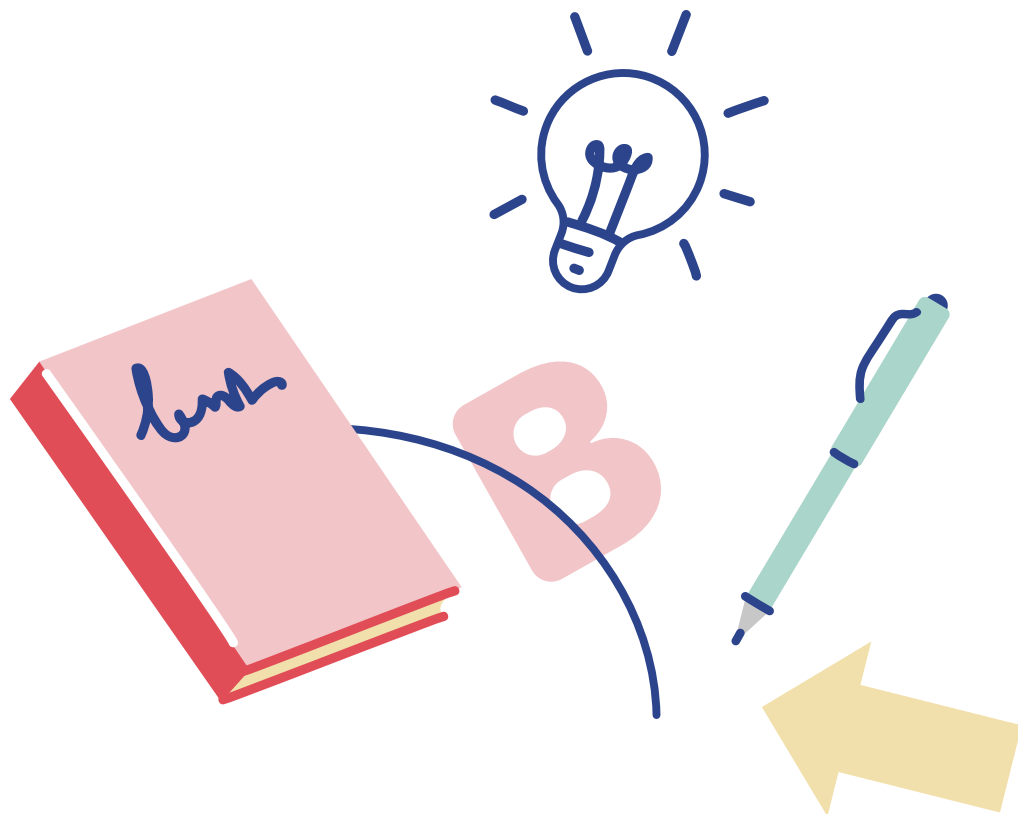
1. Skriv ut arkene.
2. Hver gruppe får utdelt et til to ark. Gruppen skal diskutere og bli enige om hvordan de vil rangere rettighetene. Hvilke rettigheter er viktigst?
3. Presenter det dere har kommet fram til i plenum.
4. Legg gjerne inn en runde med spørsmål og svar, så klassen får reflektert rundt hver av rettighetene og hvordan vi skal forstå dem.

Lesetips:

- Funksjonshemmedes rettigheter – overalt, hele livet
- Kort om virkeligheten for funksjonshemmede i dag
- Fra vugge til grav – overalt i samfunnet

Til ettertanke:

Hver eneste rettighet er viktig. Mennesker er forskjellige, og noe som kan virke selvsagt for noen kan være livsavgjørende for andre. Ingen rettigheter kan utelates.



RETT TIL

å bevege meg fritt,
og tilgang til bygninger,
uteområder, skoler,
boliger, transport og
arbeidsplasser

RETT TIL

et selvstendig liv, med
valgfrihet og mulighet til
å bestemme hvor jeg vil
bo og hvem jeg vil være
sammen med

RETT TIL

privatliv, og til å
kunne velge selv
hvem jeg deler
privatlivet mitt med

RETT TIL

å velge utdanning,
basert på hva jeg
liker og er flink til, ikke
hvilken skole som er
tilgjengelig for meg

RETT TIL

en tilfredsstillende
levestandard, og ikke
et liv i fattigdom

RETT TIL

familieliv, og til å kunne
vokse opp sammen
med foreldrene og
søskenene mine

RETT TIL

å jobbe, og ikke
oppleve å bli
diskriminert som
jobbsøker eller
ansatt

RETT TIL

å delta politisk,
ved å kunne avgi
stemme og engasjere
meg i organisasjoner
eller partipolitikk

RETT TIL

å delta i kulturlivet, både
som publikum, og på
eller bak kamera, lerret
eller scene

RETT TIL

informasjon, på
plattformer, i formater
og på språk som er
tilgjengelige for meg

RETT TIL

et likeverdig helsetilbud,
med tilgang til
undersøkelser medisiner
og behandling

RETT TIL

assistanse og
hjelpemidler, slik at jeg
kan leve et fullverdig liv
på lik linje med andre

Den nye skolen

Oppdrag: Lag regler for en mangfoldig og inkluderende skole!

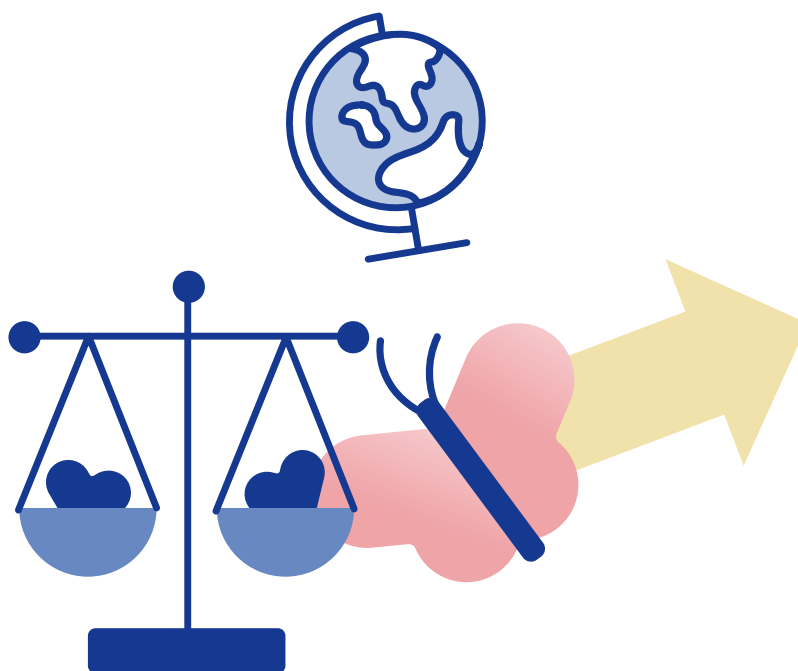
(Etter modell av Menneskerettighetsakademiet, Oppdrag: Lag regler for et inkluderende samfunn! (mr-akademiet.no) og Den nye planeten (mr-akademiet.no)

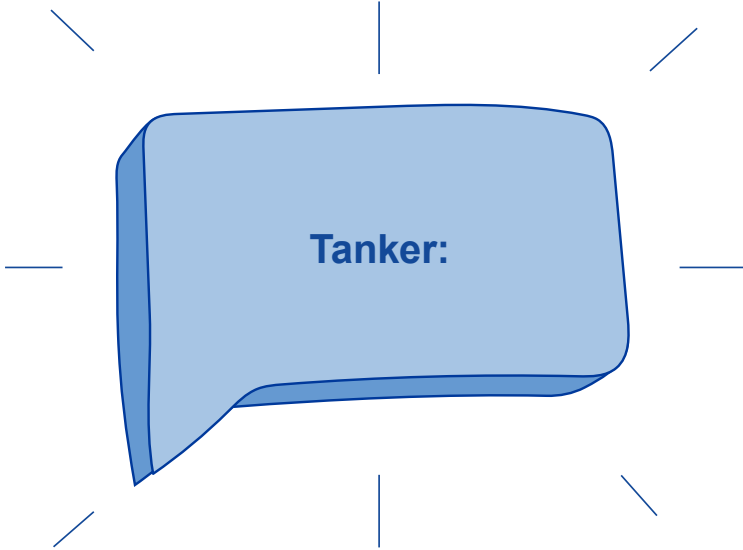
Oppgaven bør gjennomføres i en eller flere grupper.

Scenario:

Se for dere at dere bor i en kommune der kommunen har fått kritikk for at elever med nedsatt syn, nedsatt hørsel, rullestol og andre hjelpemidler, ikke får en fullverdig skolegang. Rektor, lærere og politikerne ønsker nå å ta noen nye grep for en likeverdig og inkluderende skole, fordi det gir en bedre skole for alle. De ber elevene om innspill til å lage en drømmeskole, der alle elever får en likeverdig skolegang.

1. Etabler grupper.
2. Finn fram ark eller pc å skrive på.
3. Lesestoff
 - Om forpliktelsene til en skole for alle.
 - Hindringer i skoleløpet for funksjonshemmede elever.
4. Oppgave til hver gruppe: Diskuter hva som er nødvendig for at alle elever skal få innfridd sine rettigheter til en fullverdig skolegang – faglig og sosialt. Lag 10 regler for skolene, som sørger for at alle elever blir inkludert.
5. Presenter reglene for klassen, enten digitalt, muntlig eller skriftlig. Begrunn hvorfor dere har valgt hver enkelt regel.





Tanker:



Våre regler:

Hva ser du?

Bildeoppgave:

1. Se på bilde 1. Beskriv:
 - a. Hvordan ser personen ut?
 - b. Hvilke interesser og drømmer tror du hun har? Hva jobber hun med/studerer hun? Hvordan lever hun livet sitt?
2. Se på bilde 2. Beskriv:
 - a. Hvordan ser personen ut?
 - b. Med det du nå ser: Hvilke interesser og drømmer tror du hun har? Hva jobber hun med/studerer hun? Hvordan lever hun livet sitt?
3. Se på bilde 3. Beskriv:
 - a. Hvilke tanker gjør du deg om det du ser på dette bildet? Er det noe du er overrasket over?
4. Avslutt med en refleksjon: Hva gjør det med vår oppfattelse av folk når vi ser rullestolen? Hvordan påvirker det vår oppfatning av hvem vi ser, hvilke interesser, ressurser eller drømmer man har eller ikke har, og hvilke muligheter man i livet?

Lesetips:

- Kort om virkeligheten for funksjonshemmede i dag
- Fra vugge til grav – overalt i samfunnet
- Funksjonshemmedes menneskerettigheter og hva vi ser

Påminnelse til slutt: Alle er mer enn det du ser.

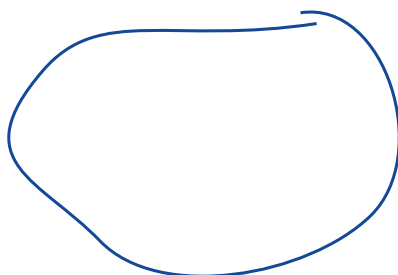
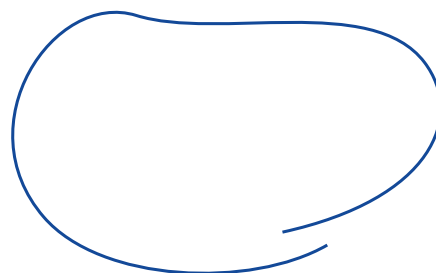
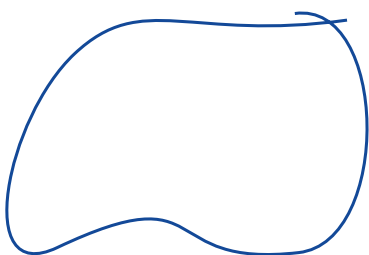
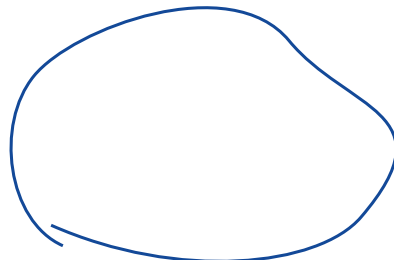
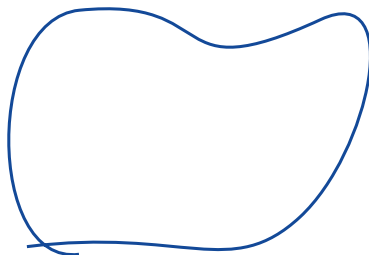
Sjekk gjerne også ut Menneskerettighetsakademiets øvelser om gruppedannelse og identitet:

- Prikker og grupper
- Identitetsøvelsen



Hva ser du?

**1. Beskriv
hva du ser
på bilde**



Hva ser du?

**2. Beskriv
hva du ser
på bilde**



**3. Beskriv
hva du ser
på bilde**



Spesielle behov?

Innledning:

Tror du at «barn med spesielle behov» har spesielle behov? At disse barna som kategoriseres i denne kategorien har andre behov enn mine og dine barn?

At de ikke har behov for kjærlighet? At de ikke har behov for venner å leke med? At de ikke har behov for mat, luft, mening i tilværelsen?

At de ikke har behov for å se den blå himmelen, kjenne på regnet eller leke i snøen?

At de ikke har behov for å bety noe for andre? Eller realisere seg selv? At de ikke har behov for å lære? Eller for å være...

Hva er egentlig «barn med spesielle behov»? Hva er «spesielle behov»?

Sitatet overfor er lånt fra innlegget til Cato Brunvand Ellingsen [Spesielle behov? – Cato Brunvand Ellingsen \(vernepleieren.com\)](https://www.vernepleieren.com/2018/05/spesielle-behov/)

I skolen brukes ofte begrepet spesielle (eller særskilte) behov om funksjonshindrede elever og elever som trenger tilrettelegging. Vi har hørt voksne forklare at spesielle behov er et nyttig begrep, fordi det peker på behovet for tilrettelagte løsninger – løsninger som kan være helt nødvendige for å sikre en fullverdig skolegang. Samtidig er det verdt å minne om at begrepet er med på å påpeke annerledeshet. Hvordan tror du at det oppleves å bli fortalt at du har *spesielle behov*? Hva gjør det med selvbildet og selvfølelsen, og for utviklingen av en trygg og selvstendig identitet?

Menneskerettighetene handler om retten til å få dekket våre universelle behov. I dette arbeidet har verdenssamfunnet, gjennom FN, påpekt at minoriteter må gis en særlig beskyttelse.

Vi mener det er verdt å reflektere over om det å omtale elever som barn med spesielle behov kan være med på å redusere deres menneskeverd og hindre at menneskerettighetene blir oppfylt.

Oppgave:

1. Les hele innlegget til Cato Brunvand Ellingsen.
2. Diskuter om det å omtale elever med tilretteleggingsbehov som barn med spesielle/særskilte behov kan påvirke oppfyllelsen av menneskerettighetene.

Lesetips:

3. Funksjonshemmedes menneskerettigheter og hva vi ser
4. Hindringer i skoleløpet for funksjonshemmede elever.
5. Alle barn er barn
6. Funksjonshemmet, funksjonshindret eller funksjonsnedsettelse – hvilke ord skal vi bruke?

